

PENVS IVRIS
CIVILIS, SIVE DE
ALIMENTIS TRA-
CTATV S.

ITEM *Auiarium iuris Civilis.*

AD HAEC, *Ardua sapientis cuiusdam Græci*
cum stulto Romano disputatio nutu habita.

STEPHANO FORCATVLO BLI-
TERENSI IVRIS CONS.
AVTORE.

L V G D V N I,
APVD IOAN. TORNAESIVM,
ET GVIL. GAZEIVM.
M. D. XXXXX.

PENSIS IARIS
CIVILIS SIVE DE
ALIMENTIS TRA
CATA

5

AD HVEC YPONIUS CUNYAN CVM
CVM JUDEO ROMANO DIFFINITIO MUNI PAPIN

STEPHANO FORGATI O RER
TERENSI IARIS CON
DULORE

DAGDANI
M. D. XXXXX
ET GAVI GAEIUM
M. D. IOAN. TORNAESIANI

ARNALDO FER. RERIO SENATORI

TOLOS. ET IVRISCON-

SYLTO CLARISS. STE-

PHANVS FORCA-

TVLVS S.

*

V N D E M alimentorum tractatum,
quem tibi adolescens dicaueram, Se-
nator clarissime, denuo, sicut equum
est, dicare institui: cum quòd videam
neminem esse, cui plus quam tibi,
aut debeam, aut debere velim: tum
quòd iam expertus sim, quantum

me tua gratia & autoritate tueri

possis. ego certè tua defensione egere me non diffiteor, præsertim
aduersus detractores aliquos, qui hoc opusculum insectari non
desinunt, quia intelligent à me admodum iuene editum
fuisse, & ideo magis patere insidijs ac reprehensionibus. Vix
dum enim annum decimum octauum excederā, quo tempore tuis
doctissimis disertissimisq; prælectionibus operam dabam: & ab
eis (vt scis) te in circulis, quotidie fere, conueniebam & congre-
diebar. id egi omnino, vt aliquid à te discere possem, quem sum-
ma obseruantia colebam ac suspiciebam. Proinde cùm penè
quinquennium Legibus studijssem, cœpi horis pomeridianis
animum scribendo exercere, argumentis primiū facilibus &
humilibus, vt sensim postea grauia inchoare atque absoluere
possem, si modò tu in eo genere studiū meū non asperna-
reris. Tu vero, vt accepi, primos conatus meos satis mediocriter
approbasti. qua tua benevolentia magis accensus sum, quam
territus sexcentorum quorumcunque supercilios vel obrectatio-

ne, nec grammaticorum quidem impetum extimui, tametsi
 iuris Ciuilis cognitionem hi sibi tribus mensibus promittere au-
 deant, vel Tulliano triduo potius. inter hos vnuis loquacitate &
 arrogantia notabilior librum hunc meum non ineptum modò
 sed etiam impudentem nuper dicere dignatus est. quo nomine
 gratiam illi habeo maximam, ut cuius conuicium summo mi-
 hi honori fuerit. nam viri tui ordinis, tuiq; amantissimi, qui
 tunc forte aderant, hominem sic repulerunt, vt miser ille, velut
 accusationis pænitens, vltro fassus sit, se matura ætate vigilias
 nostræ iuuentutis, quamvis mea opinione leueis, imitari non
 posse. nomen tibi dicerem, nisi forsitan ille à me se nunc ambi-
 ret nominari. Ego quidem mediussidius nunc præstare pote-
 ram, vt tractatus noster locupletior & tersior exiret, si modò
 non emendare tantum sed & (vt in plerisque antehac feci)
 prorsus reficere voluisssem. Sed in paucis tum à me tum in præ-
 lo negligentius prætermis recognouisse contentus fui. quia si
 aliquid minus politum inueniatur, ætatis imbecilla iudicium
 causari licet. et præterea tuo hærere patrocinio, quod ego semper
 feci plurimi. nam à te maluolorū hominum calumnias verius
 quam reprehensiones, facilius cohiberi posse, quam à quo quis
 alio impelli, confido, cum sis doctrinæ splendore & dignitatis
 gradu amplissimo mirifice illustratus. Te igitur rogo & obte-
 stor, vt hæc libenter accipias & defendas. tantus enim
 accedet commendationis cumulus approbatione
 tua, vt sit nemo, qui obstrepere vel audeat
 vel posset. Vale. E villa Bru-
 cellana ad Tarnim, pri-
 die Calend. Octo-
 bris,

I N D E X E O R V M R E-
S P O N S O R V M , Q V A E I N H O C
T R A C T A T V D E A L I M E N T I S ,
N O V A Q V A D A M I N T E R P R E -
T A T I O N E D O -
N A N T V R .
 *

Ex Digesto veteri.

L.solet.¶.fi.de offic.procons.	cap. 28
L.cùm hi.de transact.	cap. 28
L.si eius.de re.vendic.	cap. 18
L.plenum.¶.idem Nerua.de vf.& hab.	cap. 5
L.si seruus.¶.si oliuam.ad leg.aq.	cap. 10
L.ij.¶.mutui.sicert.pet.	cap. 13
L.in venditionibus.in fi.de contr.empt.	cap. 9
L.sed addes.¶.illud.locat.	cap. 7.& 11
L.fructus.de vsur.	cap. 18

Ex Infortiato.

L qui concubinam.¶.qui quatuor.de legat.ijj.	cap. 10
L.legatis.¶.si ex officio.& ¶.si vnus.de leg.ijj.	cap. 27
L.seruis vrbanis.de lega.ijj.	cap. 23
L.pe.de vf.& vsuf.leg.	cap. 10
L.cùm certum.de trit.vin.leg:	cap. 12
L.si quis vinum.de trit.vin.leg.	cap. 8
L qui vinum.¶.fi.de trit.vin.leg.	cap. 17
L qui penum.de poen.leg.	cap. 1
L qui poenum.¶.sed quod.de poen.leg.	cap. 2
L.nam quod.¶.item si quis.de poen.leg.	cap. 1
L.nam quod.¶.fi.de poen.legat.	cap. 2
L.non omne.de poen.leg.	cap. 22
L.operæ.de oper.lib.	cap. 27
L.suo vietu.de oper.lib.	cap. 27

Ex Digesto novo.

L.bonæ fidei.de acquir.rer.do.	cap. 18
L.ij.¶.si quis nemine.ne quid in loc.pub.	cap. 19
L.j.de gland.leg.	cap. 15
L.triticum.de verb.oblig.	cap. 6

L.vitem.§.i.& §.ii.arb.furt.caſ.	cap.	10
L.saccularii.§.in Aegypto de extr.crim.	cap.	14
L.verbo.& l.seq.de verb.sig.	cap.	3
L.quos nos.§.ii.de verb.sig.	cap.	4
L.in stratum.de verb.signif.	cap.	4
L.frugem.de verb.signif.	cap.	5
L.qui fundum.de verb.signifie.	cap.	16

Ex Codice.

L.iudices.de episc.aud.	cap.	23
L.j.de Nili aggerib.	cap.	14
L.j.de condit.in pub.horr.x.lib.	cap.	9
L.hydraulæ.de excus.muner.x.lib.	cap.	14
L.uellera.de vestib.olob.xj.lib.	cap.	21
L.j.de falga.hospit.xij.lib.	cap.	20

Ex Institutionibus.

§. si quis à non domino tit. de rer. diuis. cap. 18

F I N I S,

EX LIBRO PAN-

DECTARVM XXXIII.

TIT. DE PEN
LEGATA.

*
VLPIANVS.

VI PENVM legat, quid legato complectatur, uideamus. & Q. Mutius scribit lib. XI. Iuris Ciuilis, penu legata contineri quæ esui potuicq; sunt. Idem Sabinus libris ad Vitelliū scribit: Quæ horum, inquit, patrisfamilias, uxoris, liberorumq; eius, uel familiæ quæ circa eos esse solet, item iumentorum quæ dominici usus causa parata sunt. Sed Aristo notat etiam quæ esui potuicq; non sunt, contineri legato: utputa ea in quibus esse solemus, oleum forstè, garum, muriam, mel, cæteraq; similia. Planè, inquit, si penus esculenta legetur, Labeo libr. IX. Posteriorum scribit nihil eorum cedere: quia non hæc esse, sed per ea solemus. Trebatius in melle contrâ scribit, merito quia mel esse solemus. Sed Proculius omnia hæc contineri rectè scribit, nisi contraria mens testatoris appareat. Esculenta utrum ea quæ esse, an & ea per quæ esse solemus, legauerit: Et ea quoque legato contineri credendum est, nisi contraria mens patrisfami. doceatur, mella certè semper esculentæ penui cedere, lacertos quoque cum muria sua contineri nec Labeo negauit.

INTERPRETATIO.

*Quæ sit Penus vis, definitio, & quænam sint res pro-
mercales.*

C A P.

I

AN T A fuit instituti fiducia penus declaracionē aggressuro, vt superuacuum primo statim loco uideretur, quiequam præfari, quod ad commendationem faceret: nam cum uita uitalis (vt ait Ennius) secundum spiritum, nihil habeat, quo arctius teneatur ipsis alimenti, quibus penus ipsa constare dignoscitur, non fuit diutius elaborandum, quo magis ea res extollentur, quæ vitam humanam contineat: qua (Deum animumq; semper excipio) nihil homini esse potest antiquius. I. sancimus. C. de sacrosan. eccl. Vtilitatem igitur in promptu habet, iuxta l. i. ff. de exerci. acti. Cæterum quia præfationes ipsæ, (vt Caius Iurisconsul. ait) nos libentius ad lectionem propositæ materiae perducunt, possum facillimè penum islam ad sacram & diuinam quandam vim reuocare, veterum imitatione, qui (vt ait Cicero in ij. de natura Deorum) penates Deos à penu duxisse nomen existimarunt: quod scitè attigisse videtur Virgilius j. Aeneid.

*Quinquaginta intus famule, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere penates.*

Nanq; adoleri penates dixit penu preuia, quod adolere (vt Nonius & Festus aiunt,) verbum sit sacra antiquitus reddentiu: vnde Imperator in l. nemo. j. c. de pagan. & sacrif. Absit, inquit, à nostro seculo profanos aris accendi ignes, & in ijsdem thura adoleri. Quinetiam M. Ambinuum & Menam Licinium antiquissimos de re penuaria autores & non obscuri nominis præcepisse comperimus, Cellarium (sic enim cellæ penuariæ præpositum vocabant. I. quæsitum. §. cellarium. ff. de fund. instru.) continentissimum eligi oportere, plerunque im- puberem, abstinentemq; rebus venereis: quod si aliquando his inquinatus esset, priusquam penum rursus attingeret, iusserunt ablui pereni aqua, idest, viuo & perpetuo flumine. I. i. ff. de flumin. sic Virgilianus ille Aeneas, cum à cæde recenti digrederetur, nefas esse duxit sacra Troiana & penates deos attrectare, donec, inquit, me flumine viuo abluero. E re igitur dixit Cæcilius thus & cereos ad domesticum usum paratos, penus esse. I. qui penum. §. ligna. ff. de pe. leg. neimpe ut penus suffiri, lustrari, & adoleri possit. Adde, penum (vt cætera

quæ

quæ adipisci nemo non frugiferum arbitratur, vel nouisse pulchrum) insignem concitasse controuersiam, inter selectæ autoritatis Iurisconsultos vsque adeo præclarum visum est penum ipsam definire, vt disertissimus & doctissimus quisque in eam rem vires intenderit, potissimum Q. Mutius qui fuit Pontifex maximus, & de iure civili libri xvij. scripsit, vt dicitur l.ij. §. post hos ff. de orig. iuris. Is lib. iuris civilis ij. penum continere dixit, quæ esui & potui sint. l. qui penum ff. de penu legat. Sabinus Mutianæ adhæsit sententia, illud tamen non prætermittens, etiam quæ vxoris, liberorum, familięq; quam circa se paterfami. habet, item iumentorum causa parata essent penus esse. Sabinus hic interpretem egit Mutij, non reprehensorem. nam non negauit Mutius huiusmodi res in penu esse. d.l. qui penum. §. sed quod diximus. Aristo verò paulò acerbius in Scæuolam inuestitus est, in vers. sed Aristo notat, quippe qui eam definitionem angustam dicit, eo quod penus multa comprehendat, quæ non sunt esui aut potui, vt sunt condimenta ciborum, quæ per se non manduntur, vt oleum, garum, muria, mel. Est autem muria aqua sale confusa & macerata, qua coniunctur falsamenta: est præterea liquamen eximium, ex Thynno pisce salso expressum, quā idcirco Thynni filiani Martialis appellavit. Garum autem ex intestinis piscium sit, Scombroi maximè: hinc Strabo lib. iii. refert, insulam quandā Scombrariam dictam à Scombrorum multitudine, ex quibus garum optimum consideretur. Itaq; garum & muria cibos coniuncti, nec sunt cibi. tamen penu legata, (vt eò redeat vnde deflexit oratio) venirent. ergo exceptandum quod dixit Scæuola, penum duntaxat comprehendere quæ sunt esui & potui, vt mutillum & mancum definitionis genus. Plane, inquit Aristo, quod diximus aduersus Scæuolam huiusmodi liquores penus esse, ita demum verum esse credit Labeo lib. ix. posteriorum, si penus generaliter legata fuisset: quod si nominatum disisset testator, penum esculentam lego, nihil horum legatum censetur, nisi quod esui esset. ergo muria, garum, mel, non essent penus esculentæ. Labeonis ab Aristone relata opinio reprehenditur à Trebatio & Proculo: nam quod Labeo penu esculenta relicta negauit venire muriam, garum, mel, non est receptum in melle à Trebatio, cum ipsum per se mandi possit: igitur Trebatius dum probat mel in penum comedibilem cadere, in reliquis Labeonis sententiæ assentitur, tanquam non sint penus esculentæ. Vulgo enim receptum est, vnum negantem cætera admittere. l. cùm Prætor. ff. de iudic. l. quæ situm. §. adem respondit domo. ff. de fund. inst. Proculus Aristonem, Labeonem, ipsumq; reprehensorem Trebatium reprehendit, confirmans generalem illam notam Aristonis aduersus Scæuolam (in qua tamen)

Labeonem securus non constituit) ut etiā esculentæ penū cedant condimenta toties repetita (repetenda tamen sèpius) & non solum mel (ut simistrè putauit Trebatius) imo & garum, muria, oleum, tametsi ipsa esui non sint, cùm cibum condiant & intingant, & si quæ his similia sunt. Vlpianus in versi. esculenta. nihil omnino à Proculo dissentit: atqui vnum addit, Trebatium scilicet, qui Labeonē eo notarat, quòd mel non putasset esculentum ab re, & non perpenso Labeone ipsum reprehendisse, qui licet muriam, garum, oleum, negaret esui esse posse, mel tamen in penū esculenta descripsit, imo & muriam, si tum in ea pisces salsi immersi essent. Gloss. recte & sufficienter descriptam à Mutio penum existimat, & sic verbum, Notat, in versicu. sed Aristo, idest quod declarat, interpretatur. l. si quis Titio. ff. ex quib. cau. maio. quanquam videri magis possit, Aristonem reprehendendi causa dixisse, aduersante particula. Sed, quasi minus sufficienti Mutij definitione, eò magis, quòd notandi verbo comprehensio plerunque inest. l. cæterum. ff. de vsl & habit. &, vt omnia breuiter complectar, ideo Mutius defecit, quòd in penus definitione ea tantum comprehendit, quæ comedimus, non autem rerum comestibilium condimenta. Præterea Phaiorinus apud A. Gellium alia ratione contendit penum parum recte à Mutio suisce definitam: cùm quædam competant definitioni, quæ non deficiuntur, contra l. j. §. j. ff. de dolo. nam possunt esse quædam esui & potui, quæ non sunt penoris, vt sunt parata in diem ad prandium & coenam: nisi enim ad longum vsum recordantur, penoris vim non retinent, vbi deprompta essent, nec penitus haberentur. Ciceroni tamē placuit de penu minimè superstiosa Mutij definitio & comprehendiosa demonstratio, quam pôtes pleniorem efficere, sic definiendo, Penus est id vel in quo esse bibere uē, vt alamur, solemus ad futurum vsum reconditum. Quòd si obijcas in penu contineri, vasa, ligna & rationes, d.l. qui penū. §. pen. & si fatebor equidem, non vi nominis, sed potius verisimili testatoris voluntate, & rei cōmoditate, & accessionis gratia. l. nam quod liquidæ. ff. de penu leg. vt ecce: legato aheno continetur & vrceus, quo aqua in ahenu infunditur, non quòd nō sit aliud vrceus ab aheno, sed quòd accedit cum similibus copulatis. l. cùm de la nionis. §. item cacabos. ff. de fund. inst. l. librorum. §. fi. cum glo. ff. de le ga. iij. quia aliud est cōtineri, longè aliud esse. §. j. Inst. de reb. corp. & incorpo. Quod si L. Valla perceperit lib. vj. cap. lvj. non ita temerè à Iurisconsultis discessisset. Adiecimus penus definitioni, vt alamur, præter Ciceronem, Mutium & Vallam: quoniā quædam esculenta & polculenta sunt, nec continuo penui cedunt, vt sunt medicamenta, antidotum forte: quod præsumptum veneni vim arcet. l. non omne. ff. de penu lega. eo præmunitam Agrippinam Neronis matrem aduersus filij

filijs toxicis Suetonius scribit. quare salubre appellatur. I. quod s̄epe. §. veneni. ff. de contrahē. emp. vbi dicitur, esse quādām venena quā mista salubribus naturam nocendi deponunt, & antidota efficiuntur, vt (verbi gratia) Theriaca, de qua in l. quādām. §. idem respondit. Theriaca. ff. de fund. inst. conficitur ex carnibus vipereis, cauda & capite dēptis, fale & anetho simul coctis, mox erūi purgatissimū pane commisso. Eiusdem compositionem in limine tēdis (Aesculapij) lapide incisam, primum fuisse proditum est. Nam & mandragoram herbam declarati frigoris, inter venena à Iuris. celebrataam. Leiusdem. ff. ad legem Corn. de sica. remedij adhiberi scimus. & vt ait Ausonius,

Bina venena iunant.

Dividat hēc si quis, faciunt discreta venenum,

Antidotum sumet, qui sociata bibet, bonū illi astib. B. atq. q. m.

d. l. quod s̄epe. §. veneni. de cont. emp. l. qui venenū. ff. de verb. sig. Ad-didi. ad familiæ vsum: cuius appellatione parterfa. continentur. l. familiæ. ff. de verb. signif. l. non ideo. c. de hāred. instit. & liber. l. detestatio. §. familiæ. ff. de verb. sign. & deinceps serui liberiq; homines bona fide seruientes. l. j. §. familiæ. ff. de publica. l. pronunciatio. §. familiæ. ff. de verb. signifi. Sed p̄cipuē adieci, ad familiæ vsum, vt promerciales res excluderem, quā penoris non sunt. l. nam quōd. §. item si quis. ff. de peni leg. Sunt enim promerciales res, venditioni destinatæ. deniq; nihil aliud est promerciale, quām venale, licet Alciat. lib. Prāterm. j. afferat promerciale tum demū dici quicquam, cūm p̄tēr vsum patris fam. venale est. Non nego promerciale ab vsum solere secerni plerunque, cūm & venale soleat: atqui, quominus dici possit promerciale, quod non est separatum ab vsum doméstico, nihil impedit. nam & promerciale est venale, quōd malit quis habere emptorem quām se, interim tamē promiscuē vtratur, donec vendatur. vnde apud Gellium Massurius Sabinus ait, lib. ij. Iuris Civilis. Ex ijs quā promercalia & vsum in ijsdem locis essent, ea sola penoris esse, quā sunt vsum annuo. Cur enim si promerciales res discretæ essent, reliquæ omnes non traderentur legatario? aut eur vsum annuum inspiceremus? & quo modo Sabinus promercalia ab vsum distinxit, eodē Massianus venalia. l. fi. §. quoties. ff. de publ. sed apertius patet ex §. item si quis. l. nam quod. ff. de peni leg. Itē, inquit, Si quis solitus suis fructus vendere, penum legauerit, non omnia, quā & promercij causa habuit legasse videtur, sed ea sola, quā in peni sibi separabat. quōd si promiscuē vti solebat, tunc quantū ad annū vsum ei sufficeret, non ne evidenter patet ante separationem penoris omnia promercio fuisse, cūm promiscuē vteretur rebus venalibus? & ideo indistincta rerum destinatione, vsum

annuum inspici. Ex eodem loco reprobo grammaticorum quatuorundam sententiam dicentium prometcale esse emptum, ut pluris reuendi possit, cum testator fructus suos promercij causa haberet, id est de fundo proprio, non quod promercalia dici nequeant empta, ut rursus diuenduntur, sed quod ita non sit necesse. Est ergo promerciale, quodcumq; venale proponi solet, argl. pediculis. s. item cum quereretur, ff. de auro & argen. quod & mercale dicitur. l. mercalem. C. de condi. ob turpem causam sed praepositio, pro, auget vim, id est, palam, ut in proscripto & proposito. ita in l. quod si ex. ff. de impen. in reb. dor. vbi impensa voluptariæ applicatae rebus promercalibus, utiles sunt, quia facilius emptorem inueniunt, id enim euénit omni rei venali. l. nisi venalem. ff. de rei vendic. Vsum autem annuum intelligit Bart. non quotannis, sed in proximum tantum annum, ut l. cum quereretur. s. lana. ff. de leg. iij. quod penus natura comprobatur.

Penus nomen esse cuius generi applicabile declaratur §. fi. l. nam quod. ff. de pe. leg. & l. qui penum. s. sed quod diximus. ff. eod. tum, quid sit opus facere & exercere.

C A P . I I .

Penus nomine omni genere dicitur.

O. M. E. N penus, inquit Paulus, mihi traditum est omnibus generibus dictum. l. nam quod. s. nomen. ff. de pen. legat. quia dicimus hic penus, ut Nonius Marcellus & Seruius aliquorum autoritate comprobant: dicitur & hæc penus, & hoc penus, exemplorum plena sunt omnia in Iure ciuili. adde si placet hoc penum peni, et si Nonius autoritate carere dicat, tamen Pomponius vtitur in l. iij. ff. de trit. vi. & ole. Omne penum, inquit, ad legatarium pertinebit. Terentius in Eunuc. Cum in cellulam, ad te patris penum omne congerebam clanculum. Ita enim legi Donatus dicit. Bartol. in l. nam quod. s. fi. ff. de pen. leg. omne penum legit, ut relatio, quod, mox sequenti conniat. Si cui, inquit, penus legata sit, præter vinum, emnis penus legata videtur, excepto vino: sed si ita scriptū sit, omne penum præter vinum, quod Romæ erit, sola penus quæ Romæ est legata videtur. Vulgo tamen omnem penum legimus, non omne, & rectius quidem, cum mox dicat, sola penus quæ Romæ est &c. Neque constans ratio reddi potest, cur quod potius referret penum, quam vinum, propinquius. Sed quid si dicamus quod, referre non solum vinum, sed etiam penam, quia exponi possit pro quæ res, & sic omnia suprascripta ad amplecti, cuiuscunq; generis illa sint, ut in l. iij. ff. de verb. sign. Pomponius in l. & si non sunt. s. lectum. ff. de aur. & arg. leg. vt, inquit, in iunctura argentea scio me dixisse, quod non in argentario Patera reponebat. vbi frustra Accurs. exponit, quod, pro, quia. Facit illa vulgaris ratio, in ambiguis hæred

hæredem minus graviatum censeri. l. qui dōtem. ff. de dot. prælegat.
 l. nummis. ff. de lega. iiij. Quod verò dicitur in testamentis latiorē interpretationem faciendam esse, l. in testamentis. ff. de regul. sur. non obstarre apertum est: quia testator excipiens vinū, iam satis indicauit nolle se profusum esse, aut nūmis generale legatum, adeo ut ansa ansam, ita incidentis vnum aliud trahit. l. & ex diuerso. §. j. ff. de rei vendicat. de his amplius disquirere non est præsentis instituti. nos ad nostram penum regrediamur, quæ (vt dicimus) complectitur ea quæ patrifamiliæ vñus sui causa parauit & familiæ, quam circa se habet. l. nam quod.
 §. item si quis. ff. de penu leg. item & amicoru& clientu&. l. qui penum.
 §. sed quod diximus. ff. eodem. clientes autem qui sint, declarat Budæus in l. Herennius. ff. de euict. Eorum verò cibaria quos neque circa se, neque circa suos habet, minimè comprehenduntur, quos (inquit Vlpianus) in d. §. sed quod diximus. Q. Mutius sic definiebat, vt eorum cibaria contineri putet, qui opus non facerent, addit Vlpian. hoc dictum Mutij materiam præbuuisse Seruio notandi, vt textorum & textricuum cibaria diceret contineri, idest, inquit glo. Seruius diceret contineri: quod si ita est, non video quomodo constitisset nota Seruij in Mutium. nam textores ruri opus facere nō dicuntur, ergo Mutius excludens eos qui in villa opus facerent, non idcirco excluderet textores & textrices, cum vix vñquam soleant in villis agere. Nam recte Varro lib. j. de Reruſtica, omne artificium à villa separat, & nominatim textorum, quod licet aliquando accidat in villa, non fuit necesse comprehendendi Mutij definitione. l. nam ad ea. ff. de legibus. Potest tamen non inconcinnè dici, verbum, diceret, referri ad Seruium. vt proposito, quod ad vsum eorum qui opus facerent, parati cibi non sint penoris. recte notatur Mutius, qui excludens eos qui opus facerent in villa, includeret textores & textrices. arg. l. ex eo. ff. de testib. quorum cibaria in penu contineri non minus esset absurdum, quam opus faciētum & ideo sequitur defensio Mutij per Vlpianum, quæ pulchrè congruit: nam (inquit Vlpia.) Mutius eos dūtaxat voluit significare, qui circa patremfa. sunt, idest, licet exciperet Mutius eos tantum, qui in villa opus faciunt, & ideo reliquorū cibos penoris esse diceret, verum est si circa patrēfa. essent tam textores, quam reliqui. l. plenum. §. fi. ff. de vſu & habi. Potes, præter Accursiu, impunè referre verbum, diceret, ad Mutium, qui cūm excluderet opus facientes, dicret ergo textorum & textricuum cibaria contineri, male tamen, si Seruio credimus, nisi, secundum Vlpia. de his intellexisset Mutius, qui patrifamiliæ adessent, & circa eum essent. Hoc vnum adnotandum est, Mutium apud Gellium libr. iij. cap. j. simpliciter excepisse opus facientes, sine villæ mentione. idē in d. §. sed quod diximus. quæ verba propriè com-

*penus que
complectatur.*

plecti ruri operam dantes Vlpian. interpretatur, non tam vetustè quām (vt obseruaui) eleganter. Nam licet opus facere sit cuiuscunque exercitij, attamen multò elegātius in specie est arare, pastinare, fodere, ablaqueare, vel aliquid simile rusticum facere. Cato de villico loquēs: Opus rusticū curet, vt si sciat facere, & id faciat sāpe, dum ne lassus fiat, & Caius Iuris. in Idemq; ff. de vsl & habi. Ne molestus, inquit, sit ijs per quos opera rustica fiunt. I. seruis urbanis. ff. de lega. iij. etiam sine adiectione rusticī. Columella, Sub monitore vinitor opus facere debet. I. cūm quidam. ff. de fund. instr. Terentius in Heaut. Vbi Chremes Menedemum senem colemem agrum alloquitur:

At enim dices, me quantum hic operis fiat pœnitet.

Quod in opere faciendo operæ consumis tur,

Si sumas in illis exercendis, plus agas.

Exerceri dicit Terentius agricultores, idest, à preposito stimulari ad collendum diligentius: ideo Sabinus apud Vitellium instrumēto fundi contineri homines ait, qui agros colūt, & qui eos exercēt: prepositū ue sunt ijs, vt, inquit, sunt villici, monitores, l. instrumenta. ff. de fund. inst.

Vere dixisse Iuriscon. Viētus vocabulo vestitum contineri. quādam de copula, &, quæ ponitur inter eadem. Viētus & Cibus in quo differant. quid sint Cibaria & Diaria. C. A. P. III.

I C T V S verbo, Vlpianus ait, esum potumq; contineri, & cetera ad corporis cultum necessaria, etiam vestem viētus habere vicem Labeo ait. l. verbo. & seq. ff. de oper. lib. & alibi frequenter pro cibarijs & edulijs tantum. l. solet. §. ff. ff. de offic. Proconsu. l. fin. §. irenarchæ. ff. de muaerib. & hono. Quid ergo obtinebunt grammatici, & iam triumphabunt de Iurisconsultis, quasi in rem indicatam transuerit, verbo viētus nullo modo vestitum comprehendendi, vel contra Offiliij sententiam. l. quos nos. ff. de verbo. signifi. imò verò recte sensit cum Vlpian. & Labeo. Offiliis. Nec puto Terentium in Andria, cūm dicit Chrysiderim lana ac tela viētum queritare, magis de cibo quām de vestimento intellexisse. Cic. lib. de Claris oratoribus: Caius quoq; Tuditanus, cūm omni vita atq; viētu excultus atq; expolitus, tum eius elegās est habitum etiam orationis genus: non enim viētu excultū dicit Cicero magis in edulijs, quām in ornamenti reliquis, & omni genere viēndi. Vlpian. l. rescripto. ff. de mune. & hono. rescripto diuorum fratrum ad Rutilium sanctum refert

fert, eos præcipue decuriones honorib. fungi debere, qui facultatibus respondent magistrati & splendori publico, tenuis verò & exhaustos qui vix ad victum necessaria habeant repellere: num diu fratres magis de cibo quād de vestitu intellexerunt? Vitruvius in proce. lib. vj. Eis inquit, qui vna fuerant, vestitū & cætera quæ opus essent ad victum præstaret. Neq; obest, quod dicit Valla, victum à viuendo duci, viuere verò nos posse sine veste: vt in Aethiopia, quia, inquit Alciat. lib. iiiij. de verb. signifi. non fuit Iuriscons. victum definientis Aethiopum leges interpretari, sed tantum Romanorum, itaq; ridiculam esse obiectionem. Cæterūm hoc non videtur satisfacere, pace defensoris dixerim, cum Iuriscons. singularum nationum ritus persequatur, etiam in verborum proprietate & voluntate defuncti: nam probatur usus vestis appellatione venire pelles, addit quasdam nationes his tegi, vt Sarma- *sarmata pel-*
tas: de quibus videtur loqui Virgil. iij. lib. Georg. dicens gentes subie- *libus teguntur.*
etas esse septentrioni, quæ Aquiloni patent,

Et pecudum fuluis velantur corpora setis.

Addē ad multas alias nationes remotas leges respicere. l. vestis. §. fin. & ll. sequen. ff. de aur. & arg. leg. l. ligni. §. lignorum. ff. de leg. iij. l. Mela. §. quidam. de alimen. lega. l. j. §. idem Labeo scribit. de aqua cotid. l. athle- *Aethiopes*
ta. ff. de excus. tuto. Authen. qua in prouincia. in fin. C. vbi de criminē
agi oport. Sed verius dici potest, & si viuant Aethiopes sine veste, ni- *sine ueste ui-*
hilominus in victu uestem intelligi: non enim illud euenit deficien- *te vi vocabuli*, sed magis moris & gentis: vt si quis alimenta leget *uunt.*
absternio, certum est non venire vinum, non quia vinum alimentis
non insit, sed quia habenda est ratio legatarij. l. si seruus plurium. §. fin.
ff. de lega. j. l. sed & si suscepit. §. i. ff. de iudic. l. cum alimenta. ff. de alim.
lega. l. si cui. ff. de annuis lega. adeò victus nomen, quasi Lesbia regula,
plus minus uē cōtinet, pro ratione eius cui applicatur. nanq; si quis de
voluptate quæ gula concipitur, loqueretur, tum in victum negarem
venire uestem. Cic. lib. ij. de fini. bono. Negat enim, inquit, tenuissimo
victu, idest, cōtemptissimis escis & potioribus minorem voluptatem
percipi. apud Vergilium pro esu tantum necessario legitur, j. Georg.

Cum iam glandes atque arbuta sacrae

Deficerent sylua, & victum Dodona negaret.

Non enim Dodona sylua glandifera aliud quād glandem & cibum negare poterat. facit l. plenum. §. sed Sabinus. ff. de vſu & habit. Quòd si rigidè alleueres victū ea sola complecti, sine quibus prorsus de vita *rentum ut*
aëtum sit, ergo complectetur spiritum, quem si quis occluserit, illico *uite causam*
pereundum sit, licet non ita si triduo cibum potumq; adimas: vt dicit *Scytha reue*
Hippocrates in libr. de spiritualibus. Scytha quoque ventum *vt vitæ rentur.*

causam reuerentur: ut refert Lucianus in Dialogo, qui Toxaris inscribitur. Si igitur cùm à viuo deducatur vietus, non omnia comprehendet, quibus viuitur, certè absurdum videri non debet ea cōtinere, sine quibus difficulter viuatur: cùm quæ commodè non fiunt, fieri posse non videantur. l. nepos. ff. de verb. signi. Cicero in Partitionibus verisimile censet, quæ perdifficia sunt perinde habēda, ac si effici non possent. l. suis. §. puto. ff. de hæred. instit. vnde difficile est, pro non potest. l. sed & si lege. §. si quis re sua. ff. de petit. hæred. l. cùm sanè. ff. de ijs qui deiec. ibi Accurs. quamobrem in l. quos nos. de verbo. signific. dicitur, sine veste & stramentis viuere neminem posse, id est, difficillimè, quia quod sit frequentius, inspiciendum est in interpretatione nominum. l. j. §. nauigij. ff. de fluminib. adiutat Græcus senarius:

BΙΟΥ ΒΙΟΥ Στομόνος ὅν τέτην ΒΙΟΥ. id est, Vita vietus indigens non est vita. Ut enim vulgo vitam pro vietu testatores usurpant, sic Græci ΒΙΟΥ. Postremò non obstat, quod diximus vietum & vestitum quasi diuersa, per copulam, & coniungi: quoniam non infrequens est apud grauissimos quoqu; autores nedum Iurisconsultos, ut voces iungantur generali nomini, cuius alioquin appellatione censerentur. Cic. in iiiij. libr. Tuscu. Gaudere decet, lætari non decet, quoniam docendi, inquit, causa à gaudio lætitiam disiungimus. sic vt vberior sit sermo, vietum & vestitum dicimus, non est dissimile quod cum dolus sit calliditas & fallacia, l. j. §. dolum. ff. de dolo. tamen Vlpianus in l. ij. ff. de proxenet. dolum & calliditatem simul iunxit. l. rei communis. ff. pro socio. & rub. c. de seruit. & aqua. l. duo societatem. §. duo. ff. pro soc. l. j. §. sed sciendum. ff. de ædil. edict. vbi nequa dubitatio superesset, ædiles morbum & vitium dixerunt, cùm altero (vt ait Iuriscons.) satis cautum videri posset. l. si seruus. §. cum eo. ff. ad l. Aquilam. Gellius multa lib. xij. cap. xxij. In summanam, qui addit vietu & vestitum, non vindetur voluisse vietus verbo venire vestitum. argu. l. cùm in testamento. §. ff. de hæred. insti. quare verba seruient voluntati, & non contraria. l. Labeo. ff. de supel. leg. aliter verò in vietu vestis contineretur. d. l. verbo. ff. de verbo. significa. Nescio, quid venit in mentem Donato, qui in Terentij Andria vietum in partuis aridisqu; alimonijs esse constitutum dicit, cibum verò etiam delicatis præberi: cùm nemo nesciat, vietu, velut genere, comprehendendi cibum & potum. Varro libr. j. de Re rustic. cultam à Romanis Cererem & Liberum dicit, quod horum fructus necessarij ad vietum sint, cùm ab his cibus & potio veniant de fundo. vietumque & cibum posse in quibuscumque consistere, quantumvis vilibus aut lautis quotusquisque nescit. Cicero iiij. Tusculana. tenuem vietum antefert copioso. Interdui verò & cibi nomine potum etiam intelligimus. l. quos nos. §. ff. de verb. signific. idem in cibarijs, & verbo

verbo cibare, vt ibi Alcia. quod probatur argumento à coniugatis, & l.alio hærede.in fi.de alimen.leg.l. Lucius.eo. vbi cibaria appellantur, vt l.&c si non sunt. s.si cui.ff.de auro & argen. Escarijs vasis legatis, potiora etiam debentur. Cæterum cibaria vestē non continent. Item *Cibaria.* nec Diaria , à diebus singulis deducta: quia vestis non temere singulis *Diaria.* diebus præstari, aut mutari solet. l.diarijs. ff.de alimen. lega.

*Immeritò expunctam fuisse dictionem, pallium, in Vlpian. responso.
quodque is verissime dixerit, pallium vestem stragulam fuisse.*

C A P. I I I I .

PO S T Q V A M victus appellatione vestem comprehendendi probatum extitit, excipienda nobis videtur stragula.l.in stratum. ff.de verbo. signif. l.si victum. ff. de re iudi. Demiror tamen cùm stramenta in victum vtique cedant, stratum non cedere.l.quos nos.s.si.ff.de verbo.signi.vbi Accursi. putat stramenta cum stragulis & strato idem significare, quæ licet ab eodem verbo descendant, quod est sterno, diuersa tamē significant.nā stratu vestis est, vt stragula:stramentū verò non, sed stipula,filix,aut quid simile,quod subter sternitur. Horatius:

*stratum.
stragula.
stramentū.*

*-Si stramentis incubet, unde-
Octoginta annos natus,cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epula,putrefact in arca.*

An quia ueste diurna pro nocturno strato vti possimus, ideo in victū non venire uestem, quæ insternatur, constitutum sit? Instrati autem significatione Vlpianus post Labeonē ait, omne vestimentum venire, quod iniiciatur. Nec, inquit, dubium est quin stragula vestis sit omne pallium, quod Græci περιστόμα vocant. Quo:loco Valla ridet Iurisconsultum, negatq; prorsus uestem qua amicimur, quale est pallium, posse stragulam dici. Vt enim, inquit, Romani toga, sic Græci pallio vtebantur, quo amicti, palliati dicebantur. Alciatus, vt satisfaciat, expungit dictiōnē, pallium. Idq; contra fidem receptæ & Accursianæ lectionis, vultq; simpliciter dicere Iurisconsultū non dubitare se, quin stragula vestis sit, omne quod Græci peristroma vocant, qua, inquit, voce significatur quicquid insternitur. Ego verò, quasi postliminio priorem ingenuamq; dictiōnem, pallium, admitto, eamq; esse Iurisconsultū prædicto, vt cùm antè dixisset stratu esse vestimentum omne, quod iniiciatur, addat & Labeonē dicere, pallium in stratum venire, si tamē sit, quod Græci peristroma vocant: vt nolit Iurisconsultū omne pallium dici peristroma, sed esse quoddā genus pallij, quod *pallium.* Græcis peristroma est, meritoq; stragulum dictum. Illa enim est na-

c tura

tura relativi, Quod l.ea tamen ff. de leg. iij. Quòd si repugnant grammatici, ridentes (vt solent) magis quām expugnātes sententias, sciant non sine veterum autoritate, & pallium & id genus vestimenta stragula in toris fuisse. Martialis in epigrammate de Catella Publij:

*Collo nixa cubat, capitq; somnos,
Ut suspiria nulla sentiantur.
Et desiderio coacta ventris,
Gutta pallia non fecellit vlla,
Sed blando pede suscitat, toroq;
Deponi monet, & rogar lauari.*

Sed apertius Ouidius in Elegijs (si quid tamen apertius potest) de pallio stragulo cecinit.

*Esse quid hoc dicam, quòd tam mihi dura videntur
Strata, neque in lecto pallia nostra sedent?*

Nonius Marcellus refert, scripsisse Varronem in lib. de vita populi Roma. togam, quam confert Valla pallio, quondam fuisse cōmune vestimentum, & diurnum & nocturnum, ad lecti vsum, & virile, & muliebre, vt postea non pauca. l. vestis. §. penulti. & l. inter vestem. ff. de aur. & arg. Iulius Pollux lib. vij. penulam esse dicit indumentum tunica tegens, esse tamen nonnunquā stragulā. Idem de peplo in mulieribus, vt amictus & præterea instratum sit, vt inquit, ex Mineruæ peplis coniici potest. Ergo nihil prohibet pallium stragulum esse, nec tum vietu legato venire, lectus tamen ad reliquum vsum veniet, si Bartolo credimus in tracta. de alimen. & glo. in l. quos nos. ff. de verb. signi. quoniam sine eo recte non viuatur. Lectus siquidem, vt mensa, argumentū est vitalis potentiaz: vt pulchrè censem Angel. Politianus Miscellanorum ca. lxxxix. interpres Virgilianorum versiculorum:

Incipe parue puer cui non risere parentes.

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Iuuat hanc sententiam, l. cætera. ff. de verbo. signi.

Quid interfit inter Frugem & Fruges. declarata l. frugem. ff. de verbo. signi. aliter quām vulgo: tum quenam sint Legumina & Frumenta.

C.A.P.

V.

 E R B A Vlpiani Iurisconsulte fruge & frugibus sunt huiusmodi, in l. frugem. ff. de verbo. signi. frugem pro reditu appellari, non solum quòd ex frumentis aut leguminibus, verum etiam quòd ex vino, vel sylvis cæduis, crete fodinis, lapicidinis capit. Iulianus scribit fruges omnes esse quila

quibus homo vescatur , falsum esse , non enim carnes , aut aues , ferasue , aut poma fruges dici , frumentum autem id esse , quod arista in se teneat , recte Gallum definisse . Lupinum verò & fabas fruges potius dici , quia non arista sed siliqua continentur , quæ Seruius apud Alphenum frumento contineri putat . Haec tenus Vlpia . quem hoc unum voluisse (quamvis alij ijdemq; non indocti secus putaue- *Fruges qua-*
rint) existimo ut inter frugem in singulari , & fruges in plurali hoc *Inter frugē* & *fruges* intersit , quòd frugem creberrimè dicamus pro quo quis reditu , nedium *discrimen.* pro frumento vel legumine in specie , fruges verò non æquè : quia hæ tantùm frumenta leguminaq; complectuntur . Accurs. & Alciat. in versic. Iulianus scribit , credidere Iulianum reprehēdere eos , qui frugis tam amplam significationem dixissent quod quidem verum non est , exploratum est enim esse vel amplissimam : vnde plerunque dicimus labores esse sine fruge , id est sine utilitate : non diffiteor tamen frugem in specie frumenta & legumina tantùm comprehēdere . Seneca in Thebaide :

Frugemq; flamma metite natalis soli.

Et Plinius ait Aegyptū sibi è fruge potus excogitasse . Zythum enim intelligit quod conficitur ex tritico hordeo'ue , aut pane . l . si quis vinum . ff. de triti . vino . Est ergo sensus perfectissimus , vt verba illa , Iulianus scribit , sint cōnexa superioribus , hoc modo : Iulianus scribit frugem appellari pro reditu , cæterum fruges in plurali esse , quibus homo vescatur , idem scribit falsum esse . Alciatus ait antiquos fruges latius accepisse , vt sint , quicquid ex fructibus terræ in alimoniam vertimus . vnde Plinius librum inscripti de frugiferis arboribus . Idem Valla dicit , quod est contra Iurisconsul . qui poma negavit fruges dici . planè si quis percepit differentiam frugis & frugum , is protinus didicerit verissimè dixisse Iurisconsul . fructus arborum inter fruges non esse , cùm Plinius frugiferarum arborum naturas scribens , lib . xv . non à frugibus , sed à fruge frugiferum dixerit , argu- mento est quòd ibi de lauro tractat , cuius baccas nemo vertit in ali- moniam sic , eodem teste , ab Homero salix frugiperda dicta est , quòd semen ocyssimè emitat , minimè ad alimoniam faciens . Apud eundem lib . xxiiij . Pomona dea dicit posse nos ex arborum fructibus viuere sine frugibus , cùm ex illis primus cibus fuerit homini . Laetantius & poëtæ Cererem fruges inuenisse dicunt , de frumentis intelligentes , nam multò antè arborum fructus fuerant . Et Cicero indignum pu- pat homine , si inuentis frugibus glande vescatur : quemadmodum Labeo in l . fistulas . § . fi . frumenta in herbis esse dixit in tit . de cont . emp . ff . sic idem Cicero in Oratione pro M . Cælio dixit studia adole-

centia, quæ in herbis est, ostendet quæ fruges industriae sint futurae. Igitur glandes non erant fruges antiquissimus cibus mortalium. l.j. ff. de gland. leg. Plinius lib. xvij. c. iiiij. de terra loquens, Non eadē, inquit, arboribus cōuenit & frugibus. Consultò igitur dicitur in l.j. §. Labeo, ff. de aqua plu. arcē. frugum & fructuum gratia opus impunè fieri, quasi diuersa eorum causa. glo. tamen idem esse putat, adducens d.l. frugem. ff. de verbo. signi. quæ quidem frugis vocabulo fructus containeri haud dubiè probat, sed in d. §. Labeo, de frugibus agitur. Non obstat l. plenum. §. idē Nerua. ff. de vſu & habit. vbi Nerua dicit eum, cui vſus relictus est, neque frumento, neque frugibus vſurum. quasi frumentum & fruges diuersa sint. nam subintelligitur dictio, Alius, idest, neq; alijs frugibus. vt l. hæc stipulatio. ff. vt legat. seu fideic. ibi, hæreditas siue jus. quod aliâs à me notatum est. Vide *re* contra eosdem etiānum fruges esse, quæ non vertatur in alimoniam hominum, vt est vicia assignatum iumentis pabulum, fortè & auena: nisi illi intellexerint, de ijs quæ verti possent in alimentum ex terræ fructibus, quoties vrget necessitas in caritate annonæ. Nos certè (vt ad scopum redeamus) sola frumenta & legumina fruges esse putamus. d.l. frugē. §. lupinum. illa sunt quæ arista tenet, hæc quæ siliqua. Virgil. l. Georgic.

Vnde prius siliqua letum quassante legumen.

Hinc fit, vt milium & panicum auibus exposita, quoniam neque siliquam habeant, neque aristā, non videantur vel legumina vel frumenta. l. si seruus seruum. §. sed & si quis milium. ff. ad legem Aquil. ibi. milium uel frumentum. Frugum tamen nomine cōtinebuntur, ideo Plinius vbi agit de frugum medicina, libr. xxij. hæc non pretermisit, magis tamen ad frumenta quā ad legumina accedunt, & Dioscorides libr. ij. panicum frumentaceis adnumerat. Sribit tandem Iurisconsul. in d. l. frugem. Seruum putasse, frumenti nomine cōtineri, etiam siliquā habentia. Alciatus addit male putasse Seruum, pro quo tamen comperi text. in l. Mela. §. fi. de alimen. leg. ibi ad frumenta ceteraq; legumina: atqui consuetudo vſus que doctorum legumina à frumentis distinxit. l. qui penum. §. siue. ff. de penu leg. dicta legumina à legendo, vt ait Varro, quod non subsecetur, sed vellantur, vt faba, lupinum commune hominibus brutisq; pabulum. Qui frugum causa sulcum in agro facit, non tenetur aquam auertere. *sulcus quid* l.j. §. de eo opere. ff. de aqua plu. arc. Sulcus est lacuna illa quæ vomere *Porca*. fit. Elata autem inter duos sulcos terra, porca dicitur, quod ea seges, *Frugi*. inquit Varro, frumentum porrigit. l. vicinus. ff. eo. A frugibus, siue à fruge potius, dicimus hominem frugi. quo paſsim vtuntur iurisprudentes.

dentes pro parco & bonis moribus prædicto. cui opponitur prodigus & nequam l. si cum dotem. s. si verò ff. solut. mat. l. inde Neratius. s. sed & si bonæ frugis ff. ad legem Aquil. l. cùm pater. s. pater qui ff. de leg. ij. Plautus in Pseudolo:

Cupis me esse nequam, tamen ero frugi.

Seneca & Quintilianus in declamationibus frugi filium opposuerunt luxurioso, idest, dissipatori.

Declaratur l. triticum ff. de verbo. oblig. hordeum an frumentum sit.

*quid de auena & oriza. quid sit tessera frumentaria, sitonia.
de polline & pistriño.*

C A P. V I.

RV M E N T V M ergo genus est comprehendens far, triticum, hordeum, & si quæ alia arista tenet. glo. l. j. *Frumentum* s. de eo opere. ff. de aqua plu. arcen. & in l. non debere. ff. *quæ copre-* ad munic. Legimus tamen non semel, frumentum & *bendat.* hordeum. l. ij. de cano. fru. vrb. R o. xj. C. l. modios. de suscep. & arcar. x. c. Cur enim non liceat (vt suprà ostēdimus) speciem generi annexere? præfertim cùm eadem non nihil habeat particulare alienumq; ab illo genere, vt rub. c. de seruit. & aqua. hordaceū enim panem homines iumentorum cōmunicarunt refeſtibus. l. qui penum. s. sed an hordeum. ff. de penu lega. Triticum autem in Iure Ciuiili *Triticum.* videtur quām ſæpiſſimè pro toto frumenti genere usurpatum. l. triticum. ff. de verb. obli. vbi Accurs. generale nomen esse dicit, omnium quæ in area teruntur: quod ſatis ostendit Iurisconsultus ſic inquiens: Trīicū dari oportere ſtipulatus eſt aliquis, facti quæſtio eſt nō iuris. Igitur ſi de aliquo tritico cogitauerit, idest, certi generis & quātitatis, id habebitur pro expresso: alioquin ſi cùm destinare genus & modum vellet, non fecerit, nihil ſtipulatus videtur, nec vnum quidem modium. Si igitur tritici plura genera ſunt, ergo tritici pro frumento in genere capitur, quod rursus in genera quas species vocamus, diuiditur. l. ij. ff. ſi cer. peta. Cæterū nihil prohibet triticum ſpeciem frumenti eſſe, in d. l. triticum. vt l. ſi quis vinum. ff. de triti. vi. & oleo. & mox plura eſſe tritici genera. Columella lib. ij. cap. vj. Prima, inquit, & utriſſima ſunt hominibus frumenta, triticum, & ſemen adoreum. Tritici autem genera cōplura cognouimus, verū ex his maximè ſerendum eſt, quod robus dicitur. Secundum eſt filiginis: tertiu eſt trimestre, quod & genus eſt filiginis. reliquæ ſpecies ſuper- uacuæ ſunt. Hæc ille. Cornelius Celsus, lib. ij. de re medica, Firmius eſt triticum, quām milium, idipſum, quām hordeum: ex tritico firmissima filigo. Plinius filigenē tritici delicias appellat. & ſic triticum ſpecies eſt frumenti, filigo verò tritici, item & robus. A filigine fit fi- *siliginarius.*

c 3 ligin

liginarius, id est, horrearius, vel vēditor siliginis. l. si quis vxori. §. apud ff. de furt. Quapropter potest non verum esse, quod vult glos. in d. l. triticum. pro toto genere frumenti triticum legi: quia ipsum in alia genera subdiuiditur. idem dici potest in l. fideiustorem. ff. man. Atqui in rub. ff. de trit. vi. & ole. leg. expressum est triticum tantum. & l. j. & rub. de triticaria actione: propter excellentiam frumenti, quod est optimi alimenti, & comune ubique, præterea miræ fertilitatis. Sic in proce. Instit. §. j. calūniantes p̄ quibusuis facinorosis dixit Imperator,

Telum.

Auena an Cornelias. Institu. de public. iudi. Auena quoque frumentum est. glo. in d. l. frugem. ff. de verbor. signi. quanquam eadem frumenti vitium existimetur, vt lolium. l. si serius seruū. §. inquit lex. ff. ad l. Aquil. vbi in factum tenetur, qui in alienam segetem, auenam, lolium ue iniecerit, quò eam inquinaret, vt dicitur Matthæi xiiii. ca. tamen de auena plerasque nationes panem pultemq; fecisse, pro cōperto est. Sed sunt vitiosa quædam auenæ genera, vt bromos & ægylops, de quibus Hermolaus Barbarus in castigationibus Plinianis, lib. xxii. cap. xxv. Budæus in l. ex condusto. §. si vis tempestatis. ff. loc. de his dixit Virg.

Auena ge-
nera quæda-
uitiosa.

Et steriles dominantur auenæ.

Oriza. id est, secundum Seruium, ex sese internatæ. Oriza verò quod nos risum (vt Platina ait) dicimus, ab antiquis inter frumenta habita est, hodie tamen venire frumento legato, non putarem, saltem in his regionibus, vbi non seritur, quia non ad panem, sed ad pultē, & delicias adseruatur, quare vim nominis cum vsu amittet. l. si cui. §. lanæ. ff. de iterpres opti leg. iiij. optima enim nominum interpres est consuetudo. l. Labeo. de ma nominis. supel. leg. & voluntatum. l. cùm de laniōnis. §. asinam. ff. de fun. instru. Oriza radicem teretem habet, altitudine est cubitali, foliis porraceis, flore purpureo, palustrē & riguum locū amat, secundū Dioscoridem. Tesseram frumentariam, iam est vulgatum esse donatiuum frumenti, quod siebat ijs, qui tesseras accepissent, id est signa plūbea, lignea, vel similis materia, quæ sparsa in vulgus, vel aliter distributa essent: vt qui accepisset frumentum, quantum in tessera descriptū esset à distributoribus (vt Dion ait) reciperet. l. Titia. ff. de lega. ij. siebat autem tantum Romæ, vt colligitur ex l. sed & si suscepit. §. j. ff. de iudi. ibi Budæus egregiè declarat. Erat alia annonæ species quæ in panibus consistebat, quos panes ciuiles appellat Imperator in l. fi. §. præterea. C. de iure dot. siue annonā ciuilē. l. ac edictali. §. his illud. C. de secund. nupt. prohibetq; pro his frumentum dari. l. j. de frumen. vrb. Cōstant. *Panes ciu-*
les. xj. C. ibi Alcia. Sitonæ, inquit Budæus, apud Athenienses curatores sitonæ. erant

erant coemendo & condendo frumento praefecti. l.f. §. idem rescripserunt. de admi.rer.ad ciui.ff.vnde sitonia, eorum cura ab Vlpia.appellatur. l.j. ff. de muneri. & hono. & sitocomia. in rubr. vt nemini liceat in emp. specie.x. C.nam Græcis, σιτρον, frumentum est. Imperator in l.maximariū. de excu.muner.x.C. sordida munera esse dicit, panis excoctionem, pollinis confectionē, & pistriini obsequium. Pollinem dici Plinius ait in tritico, vt florē in filigine, ex polline panis cibarius fieri non consuevit, sed magis placentula, & delicatior cibus, quem infirmissimum ait Cornelius Celsus, idest minimi alimenti. Pistrinum *pistrinum*, locus, in quo pilo pinsebant frumenta, erat, idest semel tosta tundebant ante molarum usum: vt ait Seruius in illo versu Virgilij:

Et torrere parant flammis, & frangere saxo. & alibi:

Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Ouidius primo Fastorum:

Triticeos foetus, passuraq; farra bis ignem.

Vnde erant fornacalia sacra, quæ ad fornacem, quæ in pistriño erat, *Fornacalia sacra.* siebant, pro farre quod torrebant: vt refert Flauius Blondus lib.j. de Roma triumphante. Fornacarius erat qui præerat fornaci. l. si seruus seruum. §. si quis insulam. ff.ad l.aquil. Pistrinum usurpatum deinde fuit, pro loco, in quo mola versatili terebatur frumentum. l.cum de lanionis. §. j. ff. de fun.instr. quod & molendinū dicitur: vnde asina molendinaria & machinaria, quæ molam versabat. d.l.cum de lanionis. §. asinam. de fund.instr. l. quæ situm. §. cellarium. ff. eodem. Apuleius lib. ix. de asino aureo, cum se à pistore Philebo emptum refert: Ibi, inquit, compluriū iumentorum mutui circuitus intorquebant molas, ambage varia, nec die tantum, verum perpetim etiam nocte prorsus instabili machinarum vertigine, lucubrabant perugilem farinam. Plurimi autē erant passim in ciuitatibus pistores, collegiumq; pistorum fuisse legitur. l.j. ff. quod cuius. vniuersi. qui in eo numero essent excusabantur à tutelis. l.f. ff. de excu.tuto. Plutarchus scribit Cleanthem philosophum, manibus, quibus de astris, sole, luna scribebat, molam versasse. de Plauto, non dissimile quiddam Gellius lib. iii. cap. ii. *Meta. Catillus.* Molæ inferior pars meta dicitur: Catillus superior. l.cum de lanionis. §. idem consultus. ff. de fund.instructo.

De vite centurionum: de pedamētis vineæ: vitiis an arbor: vini quis inuentor. vinum Aminæū, Falernum, Surrentinum, vetus. Quid sit Picare dolia: & cur colonus picet. quid Vinum diffundere.

IT I S inter suæ dignitatis munia , hoc habet, quod centurionū in acie insigne fuit. l. milites agrum, §. irreuerens. ff. de re mi. vbi Martianus ait, militē qui centurioni vitem tenuit , militiam mutare : si ex industria fregerit, vel centurioni manus intulerit, capite puniri. Resert Aelius Spartianus Imperatorē Hadrianum , nulli vitem idest centurionatū dedisse , nisi robusto & bonæ famæ. Silius Italicus de Ennio , quem centurionem fuisse canit,

*Miscebat primas acies, Latiaeque superbum
Vitis adornabat dextram decus.*

De vite Centuriati , multa adhuc P. Crinitus libro de honesta disciplina, xxij. Vitem quanti fecerit lex xij. tabu. ostēditur l.j. ff. de tigno iniuncto. Ut enim furtuum tignum non patitur ædibus vendicari soluiq; interesse Reipub. existimans, ne ruina vrbes deformentur, l.ij.

Pedamenta. C. de ædifi. priua, ita vineis adiuncta pedamēta furtim. Item perticas, non sinit eximi, sed potius ad æstimationē in duplum agi, ne vinearū culturæ detrahatur. Pedamenta autem in d.l.j. ff. de tig. iniunct. sunt adiumenta & adminicula , quibus vitis innititur, ne flectatur. l. item sic possunt. ff. de serui. rustic. prēdio. l. ex sylua. ff. de vſufru. vbi Accur.

Ridica. sibi non constitit. dicuntur & ridicæ. l. is qui in puteum. §. si quis in vineas. ff. quod vi aut clam. ridicas enim & non radices legit Alciatus lib. Parerg. ij. ca. xxvij. cui satis fauet Accur. dicuntur itē pali. l. fundi.

§. fi. ff. de act. emp. & sylua palaris, vnde pali capi solent, ad vineam fulciendam. l. item si fundi. §. fi. ff. de vſufruc. hoc quidem vbi vineæ iugatae erectæq; sunt. nam in Narbonensi prouincia, Africa, Hispania, humiles sunt, nec fulciuntur. Vites, propria vi vocabuli, inter arbores non conscribuntur. Columella lib. de arboribus, ca. j. vitem inter arborem & fruticē medianam collocat. Vlpia. l. forma §. si vites. ff. de censi. Si vites, inquit, mortuæ sint, vel arbores exaruerint. l. cum manu sata. ff. de contrah. emp. non ideo tamen cessat constitutio coērcens arborem furtim cädentem , quin & vitium incisorem vlciscatur, cùm & arundinem (quam constat fruticem esse) complectatur. l. vitem. ff. arb. fur. cæf. vſqueadeò, vt maximè is ea lege plectatur, qui vites ceciderit. l. ij. ff. eo. l. j. §. arboris. ff. de arb. cæd. Ecceuinam arbori plus debet humanum genus? cuius liquor non solū corpus vegetum facit, si

Vinum in- parçè vtare, sed etiam ingenium exhilarat , auget , imò dat: quare à citabulū in- Platone fomes & incitabulum ingenij existimatur. Et quo vim eius genij.

magis exprimeret Androcides sapientia clarus, sanguinē terræ vinum

Vinum san- dixit, quo nihil (teste Plinio) utilius est corpori , si modus adsit. c. & guis terre. si Christus. §. quædam. de iure iur. nimium enim, facit ad obliuionem.

glos.

glos. l. fi. c. in quib. cau. resti. sed vino obrutus, sibi est quod imputet, qui re minimè mala quam pessimè vsus fuerit, sibi ad tēpus mentem adimens: iura enim ebriū impetu magis quam proposito delinquere putauere. l. respiciendum. §. delinquunt. ff. de poenis. Inde temulentus confertur puero à Platone lib. j. de legibus: *ζ μόνοις ἀρεταῖς τοικε ὁ γέρων δίσ πᾶς γίγνοιται, καὶ μὲν οὐδὲ μεμνωθείς.* idest, nō solū igitur, vt videtur, senex fuerit bis puer, sed etiā ebrius certè puer nō delinquit. l. impuberem. ff. de furt. Quotidie vinū iugratitudinis accusatur, quoniam nec suo pepercit autori. ca. sexto die. xxxv. distin. Noē enim, qui primus vitem plantauit & coluit, idem primus ebrius fuit. Gene. ix. cap. Profani verò autores Liberum patrem vini repertorem profitentur, vt ait Macrobius lib. j. Saturnaliorum. c. xix. & Virgilius, vt Cererem frugum, ita Liberum vini inuentorem cecinit. l. Georg.

*Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit aristam,
Poculaq; inuentis Acheloia misericorius.*

Vinum præstantissimum est, quod Aminæon dicitur, de quo, l. fi. §. fi. ff. de trit. vino & oleo. quod & Falernum appellatur. l. legatum. §. fi. ff. de annu. lega. à loco vt rectè suspicatur Accur. à Falerno enim Cappa- niæ agro seu monte dictum est. Martialis:

Nec in Falerno monte maior autumnus.

Vnde & vinum Campanum optimum. l. sciendum. ff. de verb. oblig. Aminæū dici vult Seruius, quod sit sine minio, idest rubore, est tamē subrubrum & croceo obscurius: ex quo Plinius, succini genus ponit, quod falernum dicatur à colore vini. Succinum autem gemma est & gutta, vulgo Ambrū dictum: eiusdem coloris est vinum illud nectareum & celebratum, quod muscatum vocant, in Blyterensi agro non infrequens, vbi summū est certamen inter Liberū patrem, Cererem, & Mineruam, cuius muneribus reddatur beatior. Vtinā incolarum mores & ingenii ab agri bonitate non degenerarent, vel potius non repugnarent in omnibus. Surrentinum vinum dictum est à Surrentinis collibus, ad montem Vesuvium. l. fi. ff. de triti. vi. in. is mons iuxta Neapolim est in mare vergens, cuius conflagrationem Dion scripsit. Vinum vetus nouo putatur excellentius. l. cum quid. ff. si cer. peta. & ideo carius. l. iubemus. de erog. mili. annon. xij. c. Vetus autem id est, quod annum iam exegit, nisi secus destinet paterfa. l. vetus. ff. de triti. vino & oleo. Alia enim alijs vetustatem magis tolerant, vt Falernum teste Varrone, alia fugam properè minatur, pro agri vligine & vitio: sed finem aliquem vetustatis præstitui oportuit. l. nam aliter. ff. de tri. vi. & ole. Veteres priusquam vina diffunderent, picare solebant dolia, *picare do-*
lia.

d idest

idest pice illinire. l.sed addes. §.illud. in fin.ff.loca. Martialis in epigrammate ad Lupum:

Et mustum nuce condimus picata.

Suetonius in Claud. meminit propositi ab hoc edicti, vt Vberi vinearum prouentui bene dolia picarentur. Vlpianus in d. §. illud. dicit dominum colono præstare debere dolia vinaria, quæ ad præsentem vsum colonū picare oportebit. Vult itaq; Vlpia. dominum præstare dolia, tamen colonum ad præsentem vsum pice compingere eadem teneri, non dominum, qui tantum præstabit, quæ non consumuntur vsu præsenti. E dolijs vina in minora vasa, cados fortè vel amphoras picatas, mittebantur, quæ tum diffundi dicebantur. Virg. in Coppa:

Est & vappa cado nuper diffusa picato.

Pòst enim quām in dolijs vinum effuberat, ad reliquum vsum in cadis adseruabatur. l.pe. §. fi. ff. de tri. vino & oleo. Vinum enim, inquit, in amphoras & cados hac mente diffundimus, vt in his sit, donec vsum causa probetur, & scilicet cum his amphoris & cadis vendimus. In dolia autem alia mente coiicimus, scilicet vt ex his postea, vel in amphoras & cados diffundamus, vel sine ipsis dolijs vñeat. addel. cùm vinum. eo. titu. Quid sit doliare vinum explicat Budæus, l. j. §. fi. ff. de peric. & commo. re. ven. vbi Iurisconsul. eiusdem meminit. est enim id vinū, quod in dolio est expectans diffundi in amphoras. Pendens verò est quod expectatur, nondū vnius expressis, quæ vindemia pendens dicitur. l. qui pendentem, ff. de actio. emp. Plinius dicit vineam intra octauū annum cccc. nummū emptori addictā pendente vindemia. Torcular est vbi vindemia calcatur. Iacus vbi mustū inde profluēs excipitur. l. vinaria. de verb. signi. l. si seruus. §. fin. ff. ad l. Aquil.

*Quid veniat vini appellatione, quid sit mulsum, defrutum, sapo, pas-
sum, oenomeli, defensio Vlpiani: quid sit hydromeli, camum, aci-
naticū, ex l. si quis vinū. ff. de triti. vino & oleo. C A P. VIII.*

M N E, inquit Iurisconsultus, quod ex vinea factum vinum permanfit, vini appellatione continebitur. l. si quis vinum. ff. de triti. vino. Vt autē paucis rem totam complectare (quod pertinet ad vini significationem sic distinguitο;) aut potio de vinea prodijt, aut non. si de vinea prodijt, vel nomē à generali vini appellatione sibi ascivit, & præterea confusionē commistionemq; alicuius liquaminis, vel alterutru. Primò vbi nomē speciale obtinuit, & præterea mixturā in dubio, vini numero nō habebitur, vt mulsum. habet enim nomē sibi discretū à vni genere, insuper confusionē, fit enim ex vino & melle. l. adeo. §. cùm ex alie

ex aliena. ff. de acqui. rer. do. & tanta confusione vt alterum ab altero
secerni non possit, sed tertiu quoddam emineat. §. vt ecce. Insti. de rer.
diui. neque vtrū potius, iudicari possit, vt l. quæritur. ff. de stat. homi.
idcirco licet Cereri vino non libaretur, mulso tamen libari iubet.
Virgil. I. Georg.

*Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacē fauos, & miti dilue Baccho.*

Ita Macrobius lib. iii. Satur. cap. xj. Habendum autem erat vinum
vetustissimū, & mel quām recentissimum, vnde emerserat gulonum
prouerbiū : vt mulsum probè tēperaretur, miscendū esse nouo hymē-
tio & falerno vetulo. Primus omnium mel vino miscuit Aristaeus.
Defrutū quoque non continebitur vini numero, quòd, inquit Vlpia.
in d.l. si quis vinum conditur loco sit. expone quòd, pro quia. dictum
defrutum à deferuendo, quia mustum ex vua perquām matura diu
deferuere faciant, vsque ad dimidiām partem despumantes. Igitur
nec sapa in dubio vinū erit, quoniā à defruto non differt, nisi nomine
& modo, ex decoquendi mensura: vbi enim mustum ad tertiam par-
tem deferuendo redactū fuerit, duabus amissis sapa est, ideo sufficit
Plinio dicere eam vino cognatam, quam lib. xxij. cap. ij. aduersus
pinorum erucas remedio esse scribit, quas Iurisconsul. pityocampas
dicit in l. eiusdem. ff. ad l. Corne. de sica. item contra cantharidas, bu-
prestis, salamandram, de quibus in d. l. eiusdem. ex vino albo sapa
optima fit. Sapæ & defruti meminit Iurisconsul. in l. quæsitum. §. cel-
larium. ff. de fund. instruet. Vas, inquit, æneū in quo sapa coqueretur,
& defrutum fieret. Secunda regula est: vbi liquor de vinea nomen
tantū sibi comparauit à generali vini nomine, non tamen confusio-
nem, nihilominus vinum manebit in ancipiū iudicio, vt passum. d.l. si
quis vinum. §. oenomeli. nam licet nomen habeat specialius, nihil ta-
men misturæ & decoctionis patitur: passum enim inde dictum, quòd
fieret ex vuis passis, quæ in fiscellam includebantur, mox contusæ
prælo subijciebātur, vnde passum effluebat, in Africa frequēs. Corne-
lius Celsus lib. ij. de re medica: Mulsum, quo plus mellis habet: defru-
tum, quo magis incoctū: passum, quo ex sicciorē vua est, è valētius.
Seruius in ij. Georg. Passum decoqui credidit, & idem esse quod de-
frutum, satis euidenti errore. Tertia regula erit huiusmodi: Qui-
cunque de vite liquor, vel peregrino confunditur, vel decoquitur, si
tamen patrisfa. vel regionis more vini nomē retineat, vino legato ce-
dit. d.l. si quis. §. hæc omnia. ff. de tri. vino & oleo. Et sic, meo iudicio,
potest vindicari ab antinomia, alioquin non mediocriter apparente
Vlpia. in d.l. si quis. ff. de trit. vin. qui dixit mulsum vinum non esse,

cum tamen oenomeli sit: nam Lazarus Bayfius vir apprimè doctus in lib. de Vasculis probat ex Plinio & Dioscoride mulsum & oenomeli idem esse, suspicaturq; locū potius mendosum esse, quām ignorasse id Iurisconsul, nam & oenomeli fieri ex vino & melle Palladius testatur. Cæterū licet verum sit oenomeli & mulsum esse idem, vt & Iulius Pollux ait lib. vi. tamen nihil vetat, vino legato, non venire mulsum, cum oenomel veniat: tota enim discriminis ratio est in appellatione consueta patrisa. nam si ex melle & vino potionem mulsum appellare sit solitus, quia non appellat vinū, non videbitur eam compositionem vini numero habuisse. Atqui si oenomeli appellare consueverit, vinum in dubio existimabitur, quod innuit Vlpia. d. l. si quis oenomeli plane, id est, inquit, vinum dulcissimum continebitur, nam οἶνος Græcè, idest, vinū: & μέλι, idest mel, dicendo igitur oenomeli, iam dicit vinum mellitū. Quid enim refert Latinè utrū Græcè aliquid dicitur? l. hac cōsultissima. §. fi. C. de testa. l. j. §. fi. de verb. obli. l. sed & si. §. de quo palam. de insti. acti. ff. l. Pamphilo. §. propositum. de leg. iij. nihil autem est quod tam declareret cuiusq; voluntatē, quām appellatio consueta, & nomē rei à defuncto impositum. l. filia. §. fi. ff. de condi. & demonst. Alciatus lib. Parerg. 9. cap. 2. aliter soluit nodum hunc. d. l. si quis. constituens duplex oenomeli, & alterum oenomelis genus mulsum esse ait, sed nihil agit. quia & duplex mulsum erit, si oenomeli mulsum significat. Quarta postremaq; regula, qua completemur secundum principale membrum propositæ distinctionis, hæc est: nulla potio quæ aliunde quām de vite temperatur, vel concinnatur, vini nomine censer debet. ita Iurisconsultus in d. l. si quis vinum. Cydonium, inquit, & si qua alia quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebitur, idest (vt ait Accurtius) vinum quod fit ex pomis cotoneis. Ita nec zythum, ceruisia, quæ de frugibus fiunt, nempe tritico vel hordeo. Item nec hydromeli, camū acinatum. Hydromeli est aqua mulsa. nominatiui casus est, non genitiui, vt putauit Accur. dicimus enim hoc hydromeli & oenomeli, & oxymeli, idest acetū cum melle. Plinius: Hoc vocatur hydromeli, & vestitate saporem vini assequitur. De camo non memini legisse quicquam alibi: sunt qui depravatam lectionem putent, alij vinum esse ex zythi genere, & ideo Iurisconsul. post zythum, camum ponere: Et zythum, inquit, & camum continebitur. vel forte, quod eo potu vi sint Camæ Scythici populi. Acinatum quidā existimat esse loram, quæ fit dilutis & aqua maceratis acinorū folliculis, quæ vinacea seu vinaceos appellamus. l. si quis vxori. §. si quis massam. ff. defurt. Acinatici meminit Palladius, Nigras, inquit, vites omnino repudies, nisi in ijs prouincijs, in quibus eius generis, quo acinatum fieri

*Zythum.**Hydromeli.**Camum.*

fieri consueuit. Alciat. prædulce esse ait lib. Prætermis. quod si ita est, ideo non erit vini numero, quod cōdituræ, forte, loco asseruetur. In summam in vini legato & appellatione attēditur patris fami. consuetudo. l. cūm de lanionis. §. asinā. de fun. instrūct. & d. l. si quis. §. itē si quis. de trit. vi. Itē prouinciæ, & eius regionis, quanā vulgi existimatio sit. l. licet. C. loca. interdū legatarij. l. plenum. §. equitij. ff. de vſu & habi. Nec dubito quin zythum vel vinū aromatites, non cederet, legato vino ad sacramentum altaris sacramentum, etiam si vini numero testator habuisset. ca. in sacramento. cum glo. de conse. distin. ij. & ita scripsisse Labeonem in Cōmentario Iuris Pontificij Festus est autor, vt paulò pōst dicturus sum, cūm de vino spurco verba fient.

Vini deplorati & perditū uis eximia. declaratur l. in uenditionibus. in fi. ff. de contrahen. emp. quid sit vinum spurcum, & alia non indigna.

C A P. IX.

L **L** A est vini non mediocris excellētia, quod etiam nūm culpatum, & vitiosum vtilissimum est: nam cūm duo sint celebrata vini vitia, acor & mucor, de quibus l. si quis vina. ff. de pericu. & cōmod. rei vend. Budæus in l. in venditionibus. ff. de contra. empt. siue vinum acuerit, siue emucuerit, poterit varijs vſibus accommodari: & ideo in d. l. si vina emerim. ff. de peri. & commod. rei vendi. ff. dicitur, expedire nonnunquam emptori vina aċida & mucida habere: non enim impedit mucor, quin de vino, quod iā fugerit, natura illa extrahatur (& quidē eximia) quam quintā essentiam vocant, vt scribit Lullius: *Quinta essentia uini.* quin etiam aqua, quæ vulgō ardens dicitur, quotidie elicitur, quia in eo superfit spiritus combustibilis. Atqui de aceto non æquè extrahitur, quia in eo deficit caloris uis. & licet in l. in venditionibus. in fi. ff. de contrahen. empt. dicatur eandem vini & aceti *στίχη* esse, quasi dixeris essentiam, effectus tamen est diſſmilis: acetum enim quām frigidissimum est, vinum percalidum. gl. in d. l. in venditionibus. in fi. ff. de contrahen. empt. hinc est quod aduersus incendia remedio est. l. cui penum. §. penori. ff. de pe. leg. l. quæſitū. §. acetum. ff. de fund. inst. Extat memorabile exemplum Hannibal apud Liuium, qui antecedente ignis vehemētia, perfusas aceto alpes rupit. meminit Vitruvius lib. viii. vbi etiam dicit plumbum & æs aceto diſſolui, conuertiq; in cerusam & æruginem. sanè & ipſos vniones in tabem resolui experta quondam est Cleopatra: tanta vis acidi est. Veteribus acetum vini numero ſaþe fuit. l. si quis. §. si acetum. ff. de penu legata. & ideo militibus erogabatur pro vino. l. j. de ergo. milit. anno. xij. C. iubetur illic vno die dari vinum, alio acetum, ergo aliud quām vinum est: sed pro

*Vini duo celebra tūa.**Quinta es- sentia uini.**Aceti uis.*

arbitrio cuiusq; vini appellatione veniet , non vi ipsi & natura rei.
Quare si mihi vinum vendideris , non liberaris p̄stanto acetum. l.
in venditionibus ff.de contrahen.empt.in fi.vbi aliud pro alio venisse
videbitur, si ab initio acetum fuit, quod vinum esse dixerat venditor,
sequendo posteriorem declarationem glos. in verbo , ab initio. nam
prior,quæ vult cogitasse Iurisconsul.id acetū, quod nunquam vinum
fuit, non congruit textui : eius autem plures modos tradit Accursius.
Quidam alueos mellarios vel fauos aqua lauari præcipiunt , quæ de-
cocta euadat in salubre acetum,teste Plinio : sed nequaquā hoc voluit
Iurisconsul. sed magis quod acidum ab initio fuit, non videri vinum,
si tempore venditionis , nescio emptore in acore fuit.facit l. ij. in fi.ff.
de optio.leg. l.ijj. ff.de triti.vi.cūm non sit aliud acetū pro vino ven-
dere , quām æs pro auro , plumbum pro argento , quanquam videri
possit eadem vtriusque vſia , sed ita sanè , si emperor non degustauerit,
tunc enim est,quod sibi imputet.l.si vina quæ. ff. de peric. & commo-
rei vendit. quòd si vinum integrum deinde acuerit,emptio valet : te-
netur tamen venditor, si scire potuit vinum fugere , & emptorē non
admonuerit. d.l. si vina quæ. vel fortè cadis non plenis adseruauerit,
quia tunc in acetum degenerat aëris subeuntis contagio , secundum
Macrobius. In eum autem , qui vinum meum acetum fecerit , agi
potest Aquilia.l.si seruus seruū. §.cum eo planè. ff.ad l.A quil.cum eo
planè, inquit, qui vinura spurcauit , vel effudit , vel acetum fecit , vel
alio modo corrupit, agi posse Aquilia Celsus ait. spurcum vinum in-
terpretantur Grammatici aqua mistum, & spurcare,aqua diluere , &
ita Budæus secutus autoritatē Festi Pompeij: quamuis non ab re dici
posset, grauius esse spurci significatum, quām vt aqua reddi posuit, &
magis agi Aquilia in aquam infundente in vini meri dolium , ex illa
generali clausula , vel alio modo vitiauit , quām vt spurcasse videri
possit: nec temere Festus dixit , spurcum esse vinum aqua mistum,
sed id tātūm in sacrificijs.verba Festi sunt: Spurcū vinum est,quod sa-
cris adhiberi nō licet, vt ait Labeo Antistius lib.x. commentarij iuris
pōtificij, cui aqua admista est, defrument' ue aut igne tactū,mustum' ue
antequā deferuescat.ergo non esset alioquin spurcū vinum dilutū nisi
sacrificijs adhiberetur:argumento est, quòd defrutū dulcissima potio.
l.fi.§.fi.ff.de triti.vin.& ol.Spurcum à Labeone vocatur vtique sacris
destinatum. igitur spurcari vinum propriè dicere, cœno luto' ue vel
simili illuuiie. & ita aqua ipsa spurcatur.l.jff.de extraord.crimi.idest,
immunda fit sordibus , sed sacrorum causa augetur immunditia reli-
gioni contraveniens,& spurcitia dicitur. ita Imperator in l. mortuorū.
C. de religi.dixit sanctum municipiorum ius pollui, si reliquiæ intra
ciuitatem condantur : quod mirum est pollutionem dici, ex eo quòd
relig

religiosum locum alioquin ficeret. §. religiosum. Institut. de re.diui.
sed in sacris & religiosis omnia ex formula seruanda sunt. Ergo pro-
pter aquæ confusione, unum corrumpi dicitur, & si aqua de se corru-
pta non sit: sic ære aurum corruptitur, argentum plumbo. idem pter aquæ cō
dicerem si aqua oleo immista sit. licet enim fidat aqua, supernatante fusionem cor
oleo, quia tamen tam difficilis separatio est, penè corruptum dicitur: *vinum pro-*
rumpi dicit.
nam & arena cribro à frumento secernitur, arenā tamen imminiscens
quasi de corrupto conuenit. l. si seruus seruum. §. item si quis. ff. ad
leg. Aquil. Idem puto, si vinum deterius suaui confusum sit, argumento
frumenti. l. ex facto. ff. de neg. gest. ibi filiginem miscendo corruptisse.
attamen id fieri admonet imperator. l. j. de condi. in pub. hor. lib. x. C.
vt si vetus species ita corrupta sit, vt erogari sine querela non possit,
nouæ admisceatur, cuius adiectione, corruptio velata, damnum fisco
non faciat. sed ibi patremfa. frugi agit, non vafrum venditorē. loqui-
tur enim de frumento, quod solet militibus ad viçtum erogari, non
pro emolumento fisci distrahi, si diligent examine textum perpen-
deris, tametsi Accur. in venditione idem putet. pro quo facit l. in cau-
ſæ. §. fi. ff. de minor. xxv. ann. licet enim se inuicem contrahentibus
decipere, præsertim vbi venales res palam exponuntur, nec est latens
vitium. l. quæritur. §. fi. ff. de ædi. ed. Quid ergo, impunè miscebunt
caupones vappam (vt solent) integro mustaceum vetus? sed non est
hæc sola impostura, illa addenda est de c. ejciens. lxxxvij. dist. caupo-
nes tui miscent vinum cum aqua. & Esaïæ primo: Argentum tuum
versum est in scoriam, vinum tuū mistum est aqua. Neq; sola Aegy-
ptus, aut Africa aquam venalem habet: vt l. Mela. §. fina. ff. de alimen.
leg. cùm vino mista à cauponibus sèpissimè vendatur. Ego verò exi-
stimo, quasi annonæ fraudatores & flagellatores, lege l. l. de annona
hoc genus homines plectēdos, & si qui alij annonæ vtilitati contraue-
niunt. l. j. & fi. ff. ad leg. l. l. de anno. quorū dolis incumbat Irenarchæ.
l. fi. §. Irenarchæ. ff. de muner. Marcus Cato scribit, Si scire voles, in vi-
num aqua adhibita sit, vasculū facito de materia hederacea, vinum id,
quod putabis habere aquam eodem mittito, si habebit aquam, vinum
effluet, aqua manebit: nam non continet vinum vas hederaceum.

*De olea, quod sit arbor sacra, quodq; eius stirpem, qua radices non
egerit, cædens, teneatur arbo. furt. c. s. dissolutio eximia cuius-
dam contrarij.*

C A P. X.

O L E A M veteres Mineruæ dicarunt, poëtæ Paciferam dixe-
runt. Tantumq; absuit, vt ea humanis quondam vñibus pol-
lueretur, vt nec aris quidem deorum temere accenderetur: sa-
cram eandem putauit antiquitas, & castitatis cuiusdam præfulem: ne-
gant

gant enim Græci ab impudicis plantatam aut crescere , aut fructum ferre.eo à virginibus & castis inseri iubent.non immeritò igitur dixerit aliquis, stirpem oleæ incidentem, etiam quæ nondum radices egerit, arborum furtim cæsarum aetione teneri.l.vitem.§.fin.ff.arbo.fur. cæsar. & hoc priuilegio quodam arboris non profanæ , quod aliquando putauit Accur.in d.§.fin.licet non constanter, alioquin nulla arbor intelligitur, quæ radices non habet.d.l.vitem.§.sed & si quis.arbo.fur. cæsa.ff.sed in d.§.fin.speciale videtur in olea, de qua nominatim dicit, tum ob eximum fructum , & miram serendi diligentiam , & scobis subigendi, quem vel anno antequam taleam deponant, id est sine radice truncum, præparant, vt sole & pruina fiat putris, quæ tota impensa perit mox trunco cæso. Cato lib.de Re rusti.docet, quomodo taleas oleaginas seramus. dixit enim oleaginas ab olea, vt Iuriscons.in l qui concubinam.§.qui quatuor.ff.de leg.ijj.pocula oleagina,id est de materia oleæ,non plena oleo,vel apta ad reponendum oleum,vt putauit Accurs. Iabolenus in l.penul.ff.de vſufruc.lega. dicit oleam immaturam plus olei reddere , quam eam cuius naturalis maturitas expectata est, eiq; quotquot de agricultura & ratione fructuum colligendorum scripsere cōsentient. Minimum enim amurcæ effluit,ex bacca non omnino nigra & matura. Item alibi.l.si absente.§.fin.ff.de vſufruct.dicitur syluam cæduam, cuius vſusfructus noster sit, posse præproperè cædi, item foenum,oleam quoq; immaturam legi. Verum in l.si seruus seruum. §.si oliuam. ff.ad legem A quil.longè secus scripsiutum est: nempe oliuam immaturam decerpentem, vel eum qui sematurā degetem desecuerit immaturam,vel vuas crudas, Aquilia teneri: quia si cerpēs Ag iam maturas,cessat Aquilia:nulla enim iniuria est,cùm etiam impensas tibi donauerit, quæ in collectione huiusmodi fructū impenduntur. Idemq; est in sylua cædua immaturè cæsa. Quid tam contrarium?imò nihil minus quam contrariū: hoc enim tam diuersum constitutum est, quod in d.l.penul.ff.de vſufruct.lega.& l.si absente.ff.de vſufr.agitur de eo,cui ius in vniuersum est maturos fructus colligendi,puta usufructuario. habetur enim pro tempestiuo, quando ei vtile fuit, illæsa rerum substantia.l.ex sylua.ff.de vſufru. At in d.§.si oliuam.l.si seruus. ad l.Aquil.differitur , de eo qui collegit & distinxit. cui ius nullum erat : is uero cui ius erat,nempe dominus,iam ostendit non esse è re sua, vel sibi nō placere intempestiuam collectionem suorum fructuum , ob quorum detrimentum agit Aquilia. Amplius dic,quod d.l.penul.de vſufructu lega.quæ dicit plus colligi reditus ex oliua immatura,non est contraria d.§.si oliuam.l.si seruus.ad l.Aquil. vbi dicitur agi Aquilia. quia d.l.pen.olua ita immatura est , vt proxima maturitati sit,quod tute coniicitur,eo quod ibidem dicitur plus reddi

reddi olei ex eadem, puta cùm varia est, nec prorsus nigra; at qui in §. si
oliuam. ita oliuam immaturam fuisse certum est, vt minimum vel ni-
hil olei exprimi posset, vel ex vuis quicquam boni vini: nam si collec-
tor collectionem utilem domino probaret, non esset locus Aquilæ,
cùm etiam impensa collectionis datae sint. d. §. si oliuam. Non nega-
rem tamen, quin quemcunque fructum vsufructuarius impunè col-
ligat, & pro arbitrio quovis tempore, illæsis arboribus: potest enim oli-
uam intempestiuam condire, & salgama efficere. ecquid non'ne om-
phacinum oleum est ex immaturis oliuis expressum? miris vsibus ac-
commodatur, de quo Dioscorides lib. i. c. xxvij. Omphacion præter-
ea, secundum eundem, succus est acerbæ vuæ nondum maturescentis
è Thasia vite vel aminæa. Licet ergo immatura ad vinum sua sit, oli-
ua ad vulgare oleum, tempestiua tamen admodum erit ad omphaci-
na ipsi vsufructuario, qui quòd citius detrahit, nihil detrahit arbori:
imò perhibent oliuas valde maturas oleum nimium exugere: sed do-
mino agente Aquilia, non videtur futura vsui, quæ immatura est,
quoniam negabit se aliud quām maturum oleum & vinum velle: vt
ecce agitur Aquilia in eum, qui de vino acetū fecit. l. si seruus seruum.
§. cum eo. ff. ad leg. Aquil. potest tamen contingere acetum esse vino
vtius. l. si vina. ff. de peri. & commod. rei vend. Martialis:

Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti,

Eset cùm vinum vilius illa fuit.

Sed non spectamus agentis voluntatem, in vsufructu verò vsufructua-
rii, quem nemo impediet totos vini cullos acidos facere, quia admi-
nistratorem quenque rei suæ optimum iura prodidere. l. nemo. C. de
Iudeis. Experimento constat, si in olea ramus vnis aliquantò alijs
lætior fuerit, nisi rescindatur, arborem totam fieri retrorridam: sic fla-
gitiosi homines, impunè sœuentes, & pro voto omnia facientes, bono-
rum capitibus insultant, & puras animas impijs factis opprimunt, imò
elidunt: hoc est quod dicitur, expedire reipublicæ, vt delinquentiū cri-
mina puniatur, ne cùm reis impunitas præstatur, reliqui tabescant. l. si
ita vulneratus. §. æstimatio. ff. ad l. Aquil. l. per omnes. C. de defenso. ci-
uii. nam nimium ferocientes homines, tanquam membra, quæ viribus
& sanguine carere coeperint, & gangræna occupata fuerint, à reipubl. Homines ni-
& generis humani sodalito abigendi & exterminandi sunt. mium fero-
cientes à ge-
neris huma-
ni sodalito
abigendi.

*Explicatus §. illud. l. sed addes. ff. locati. quid prælum, trapetum, su-
cula, tympanum, fiscus, regula, pes.*

C A P.

X I.

abigendi.

OL E I liquor, secundum Plinium, homini necessarius est. idem Aristæus in
luris consul. in l. cùm hi. §. si cui. ff. de transact. Illius inventor cre uentor liquo
ditur Aristæus, vt refert Cicero 111. de Natura Deorum. Item & tra- ris olei.

e peti,

peti, quo ad exprimendum oleum veteres vtebantur, vt innuit Iurisconsul. Vlpia.in l.sed addes. §. illud. ff. locati. qui totam olei conficiendi rationem variaq; instrumenta paucis verbis tam euidenter enumerauit, yt euidentius nemo, nemo copiosius. Illud, inquit, nobis videndum est, si quis fundū locauerit, quæ soleat instrumenti nomine conductori præstare, quæ si non præstet, ex locato teneatur. & in epistola Neratij ad Aristonem est, dolia vtique colono præstanda esse, & prælum & trapeta instruēta funibus, fin minus, dominū instruere ea debere: sed & prælum, & trapetum vitiatum dominum reficere debere: quia si culpa coloni quid eorum corruptum sit, ex locato eum teneri: fiscos autem, quibus ad premendum oleam vtimur, colonum sibi parare debere Neratius scripsit: quia si regulis olea prematur, & prælum, & fuculam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus reuelatur prælum, dominum præstare oportere. Item ahenum in quo olea calida aqua lauatur, & cætera vasa olearia dominum præstare oportere. hæc ille. Hinc colligendum est è tendere Iuriscon. vt velit à domino, colono & conductori fundi, in quo redditus ex oleoplurimus sit, omnia instrumenta olearia, quæ vsu non statim consumantur, & quæ vel sequentibus annis vsui esse possint, præstari: nisi aliter conuentum fuerit. Atqui illa quæ citius deterantur, de quibus certissimum est non diutinum usum futurum, colonum propria impensa sibi parare debere: quare prælum dominus præstabat, & vitiatum reficiebat. Item & trapetum. ex quo sciēdum est, quod antiqui (nam nunc nostri non per omnia sic solent) primū lectam oliuam, vel de tabulato acceptam, si inquinata esset, forte caduca tempestatibus, vel quæ in lutum defluxisset, vel aliter sordidam aquæ calidæ præsidio, emundabant: ideo meminit Iurisconsul. Aheni in quo olea lauaretur aqua calida.

Ahenum. Iam vulgatum est ahenum vas esse, quo aqua calescit. l.cūm de lanio, §. item cacabos. ff. de fund. inst. Vergilius:

Littore ahena locant alijs, flamasq; ministrant.

Lecta deinde bacca solida prælo subijciebatur effringēda, eo tantū, vt amurca efflueret: effraetā fiscis includebatur & trapeto: id est molæ oleariae supponebatur, vnde oleum sequebatur. Ad præla autem & trapeta eleuanda requisita tradit Cato cap. iij. de Re rustica: vbi meminit rotæ, quæ, inquit, licet tardius, iniore tamen labore quam trapetum ducetur. Rota & prælo vtuntur nostri, quæ versatur iumento, sed prælum olim non reueabatur, vti hodie, cochlea, sed potius funibus, vt ostendit Iurisconsul. d. §. illud. nam pendebat à superiori continuatione torcularij, vel alio edito loco, trochlea, vulgus carrelam vocat, per cuius orbiculos trajciebatur funis ductarius, tenens hinc prælum,

lum, inde verò sūculæ vel tympano obuolutus, vt cùm circumagere-
tur tympanum vel sūcula, vēctiariorum opera, prælum extolleretur.

Ea sunt træctoria instrumenta, de quibus plura Budæus ex Vitru-
vij lib. x. in d. §. illud. l. sed addes. ff. loc. videtur autem mihi dicta Sūcu-
la quasi parua sus, cui adsimilis sit, cùm vēctibus, quasi pedibus, duci-
tur. Cato porculum in media sūcula faciendum præcipit, nempe fer-
ramentum, cui adligetur funis. Tympanū autem veruto à latere du-
citur, non vēctibus. & hanc oleæ premendæ rationem Vlpianum in-
tellexisse perspicuum est, quæ cōfirmatur ex dictis Plinianis lib. xv.
cap. vij. sic enim de oliuis loquitur: Postea inuentum ut lauarentur vti-
que feruenti aqua, protinus prælo subiicerētur solidæ, (ita enim amur
ca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. variae vel antè fue-
re, vel post emersere premendi leges & ritus, & non solùm pro tempo-
rum, sed etiam pro locorum varietate dissimiles, ut Columella testa-
tur lib. xii. ergo exploretur mōs regionis. l. licet. c. loca, non ne etiam
Iuriscon. hic ait alibi premi oleam fiscis, alibi regulis: quod si fiscis pre-
matur, eosdem colonum præstaturum: si regulis dominum non vtiq;
aliam ob causam, quām quod fisci, cùm de sparto fiāt, paucissimis die-
bus peruruntur, & putres fiunt: sed regulas diutissimè duraturas con-
siderandum est, & ad plurimos factus (sic enim vocant) non inutiles fu-
turas. Plinius, Quin & ex ea prima vnda præli laudatissima, deinde
per diminutiones, siue (vt nuper inuentum est) tenuibus regulis pede-
incluso. vbi (nisi fallor) pedem pro tota olea & cumulo, qui immittit
dixit. & lib. xvij. ca. xxxij. de vindemia loquens: Preslura vna cu-
leos xx. implere debet, hic est iustus pes. pedem dixit pro vindemiæ
cumulo. Columella lib. xii. cap. xljj. Tum vinaceorum pes bene præ-
lo expressus proruitur. Quod vult Plinius primam vndam præli
laudatissimam, verissimum est, quia quasi sponte effluat oleum virgi- *oleum vir-*
neum vulgo dici audio, de quo Cœlius Rhodiginus lib. antiquarum *gineum.*
lectionum xv. cap. xxv.

Oleo legato quodnam veniat. declaratur l. cùm certum. ff. de triti.

vin. & ole.

C A P . X I I .

AN A C H A R S I S Scytha philosophus oleum insaniæ *oleum insa-*
pharmacum esse dicebat, quoniam eo peruncti athletæ in-
niæ pharma-
uicem magis insanirent: nam palæstritæ in certaminibus *cum.*
oleo delibuti nudiq; committebant. Vergil. i 11. Aeneid.

Exercent patrias oleo labente palestræs

Nudati socij.

De colluctatione pancratioq; habetur in l. qua actione. §. si in collucta-
tione, ad leg. Aquil. vbi Budæus. l. solet. ff. de aleæ lus. Oleo legato

*oleo legato
quod oleum
veniat.*

e 2 uenire

venire putarem quod cibarium est, cæterum voluptatis & palæstræ deliciarum gratia adseruatum, non putarem.l.si cui lana.¶.lanæ.ff.de lega.ijj.nec valetudinis.l.non omne.ff.de pen.leg. Igitur amygdalimum, myrtleum, laurinum, rosaceum, & similia legata non erunt. de quibus Dioscorides lib.j.quoniam ex olea non sunt:vt nullum vinum dicitur quod ex vinea non est.l.si quis vinum.ff.de triti.vin.& ole.vt *vinum myr* vinum myrtites, rhodites, hyssopites. Hoc semper intelligito con-tites.

suetudine regionis proposita, penes quam est facere oleum quodcun-que oleum esse voluerit quasi ex olea, vt passim oleū carynum, quod fit è nuce iuglande, & cibarium est.l.semper.ff.de reg.iur.l.de quibus. ff.de legi.l.circa.¶.locat. vbi verò oleæ libertas est, aliter iudicandum esset: verùm hoc videtur confutari posse dupli ratione.priore, quòd etiam vbi oliuetum & ex eo olei copia est, debitor certi ponderis olei liberetur præstanto alterius generis oleum, puta iuglandinum:rursus quòd non sit spectandus mos regionis,in quo relinquitur,ex Pauli responso.l.cum certum. ff.de triti.vin. Cùm certum,inquit, pondus olei non adiecta qualitate legatur, non solet quæri cuius generis oleo vti solitus fuerit testator, aut cuius generis oleum istius regionis homines in vsu habeant :& ideo liberum est hæredi, cuius velit generis oleum legatario soluere. Sed (vt quod res est sentiam) Paulus dicens cuiuscunq; generis olei præstatione hæredem liberari, cuiuscunq; regionis intellexit,faciens varia olei genera ab agri vel loci nomine,ex quo producitur,vt suprà diximus de vino Campano vel Surrétno,& cre-brò ita boni autores:nam Verrius apud Plinium ait, Plura triticige-nera,quæ,inquit,fecere gentes,vt Italicum,Bœotium,Syrium,Afri-cum.l.si is qui.¶.sue.ff.manda. quid secus in oleo ex olea, quod inter-dum ab agro Licinianū dicitur,& Venafrum quod optimum est.Sæ-pe alijs nominibus nuncupatur,vt hoc ab agro Venafro,in quo si quis legaret metretas olei decem, liberabitur hæres soluendo oleum alte-rius agri non æquè bonum. Iurisconsul.d.l.cum certum.hoc innuit,si expendatur legis series, vbi tota generis diuersitas in regione versa-tur. ex leuissimis enim causis solent Iurisprudentes generum diuer-sitatem inducere.l.possideri.¶.genera.de acquiren.possit. Hinc pen-det & soluitur quod posterius obiecimus, de varijs responsis, quibus contra Paulum dicitur seruandam regionis consuetudinem , item te-stantis, quia hoc approbatissimum est in nomine & rei appellatione, vt id videatur oleum quod vulgus vel testator pro oleo habuit,vt ca-rynum ex iuglande, ita acetum pro vino.l.j.ff.de trit.vin.l.ex vsu.eo-dem.l.si seruus plurium. ¶.fina.ff.de lega.j. & in quantitate.l.cum ali-oleum uideri menta.ff.de ali.lega. In bonitate uero quæ (sicuti diximus) pro lo-debet. corum varietate varia existit, minus bonū minusq; lene aliunde præ-stando

Quod nul-
gus uel testa-
tor pro oleo
habuit id o-
leum uideri

stando hæres liberatur.d.l.cùm certum. ff.de triti.vin.non dissentunt Bart.& Ias. Licet autem minus gratum sit & suave quod soluitur, syncerum tamen sit expedit & mediocre.l.legato.ff.de leg.).

Nouè enodatur §.mutui.l.ij.ff.si cert.pet.

C A P . X I I I .

PO S T Q V A M de tritico, vino, oleo tractatum extitit, locus expostulare visus est, vt de l.ij.§.mutui.ff.si certum peta. nonnihil diceremus, quoniam ibi agitur de ijs, quæ in pondere, numero, mensuraq; consistunt, qualia maximè sunt (præter pecuniam & metalla) triticum, vinum & oleum.l.quod sæpe.§.in ijs.ff.de contrahen.empt.forfitan impunè nobis permittetur, post tot egregias doctorum interpretationes, aliquid nostrum emittere, quod verisimili declaratione d.§. mutui, illustret. sed nos iam quid sibi velit Paulus, audiamus : Mutui *Mutui datio in quibus rebus cōsistit.* datio consistit in ijs rebus, quæ in pondere, numero, mensuraue consistunt : quoniam earum datione possumus in creditum ire (quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem) magis quam per speciem. Nam in cæteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio in uito creditore solui non potest. Tota difficultas est in verbis illis, magis per solutionem quam per speciem: hinc illæ angustiæ, hic ille vortex, à quo nulla doctorum nauis satis tutè enauigasse creditur. Sed vt Hannibal alpes alioquin in uias diuidendo peruias fecit, & Xerxes Helleponi fluctus ponte medio traiecit, & iura fugiendarum rixarum causa, communiones segregant, l.si conuenerit. ff.pro socio. ita nos vbi interstitio diuiserimus verba hæc, magis per solutionem quam per speciem, vnde illa seges discordiæ, perspicua erit Iurisconsulti sententia. non enim hoc, magis quam per speciem, referatur ad proximè dictum, per solutionem, sed ad illa verba, quoniam earum datione in creditum ire possumus, puta, magis quam per speciem, ratio præcedit, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem. antè enim quam perfectè dixerit Iurisconsultus in rebus ponderis, numeri & mensuræ, mutuum consistere magis quam in specie, rationem posuit: quoniam, inquit, ex res functionem recipiunt, non alia. sic plerunque alibi ratio dicto præponi solet. l.si mihi.§.fina. ff.de leg.ij.ibi,& post multas. & l.quædam.§.is autem. ff.de ædend. l.penul. ff.si pars hæc. pet.ibi, quoniam.l.lege falcidia. ff.ad leg.falci. fac igitur in d.§.mutui. sic scriptum fuisse: Mutui datio cōsistit in ijs rebus, quæ pondere, numero, mensuraue cōsistunt, quoniam earum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem. haec tenus est dicti ratio, quare in illis rebus magis quam in specie versetur cōtractui mutui. Proinde clade per parenthesim illa

e 3 verba

verba (quoniam in genere suo functionē recipiunt per solutionem.) Sciendum itaq; est leges semper diuisisse speciē, idest corpus certē formæ, ab ijs, quæ in pondere, numero, mensura ue versantur: vt euidenter monstrat idem Iurisconsul. Paulus, huius differentiæ non segnis obseruator. l. si in rem. ff. de rei vend. Si in rem, inquit, aliquis agat, debet designare rem, & vtrum totam, an partem, & quotam petat. Appellatio enim rei, non genus, sed speciem significat. Octauenus ita definit, quod insectæ quidem materiae pondus, signatæ verò numerum, factæ autem speciem dici oportet: sed & mensura dicenda erit, cum res mensura continebitur. ita l. planè. s. sed si pondus. ff. de lega. i. species ergo dicimus singulas res, genus verò de rebus communicabilis naturæ.

Itaque cum Iurisconsul. dixisset mutuum consistere in rebus ponderi, numero, mensuræ accommodatis, adiunxit, magis nos posse in creditum ire, quam per speciem, quæ non communicat effectus, vt praedictæ res. In creditum autem, idest in mutuum, vt alibi sepe l. tutor. s. cum haberes. ff. ad Senatusconsul. Velleia. l. si filiusfa. ff. ad Mace. l. si remunerādi. s. apud. ff. manda. eo autem magis sit mutuum earum rerum datione, quia functionem recipiunt in suo genere, idest quæ redundunt, datorum loco omnino sunt, & pro datis habentur. Et hoc est, quod dicitur functionem recipere. l. iij. ff. ad Maced. l. certum. ff. si certum peta. quare particula, magis, elit, nō comparat, quamvis hec Zasio absurdum videatur. ita in l. j. ff. commu. diuid. vbi glof. illud adducit: Magis volo esse diues quam pauper. Plautus in Persa:

Adolescens vis vendere istam? s. magis lubet quam perdere.

sic l. si extraneus. ff. de conduct. caus. dat. l. iij. ff. de incend. l. quia magis. ff. fin. regund. l. quod si nolit. s. in causæ. ff. de ædil. edit. Vult igitur Iurisconsultus per speciem nullo modo fieri mutuum. quare expoladatur Zasio intellectus, qui putauit in specie quidem fieri mutuum, dummodo solutio uniformis sequatur, vt id quod datum est, numero ad numerum, mensura ad mensuram reddatur. sed iam euidenter negavit, l. iij. ff. si cert. pet. speciem dari posse in mutui tractatu. Negavit etiam ibidem Paulus in d. s. mutui. speciem functionem in suo genere recipere. In suo genere autem dictum est, pro eo quod est, in rebus eiusdem naturæ, nominis & vsiæ. Cice. lib. primo de Oratore, de Roscio loquens: Itaque hoc iamdiu consecutus est, vt in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. idest, inter homines eiusdem professionis. Plinius in procem. lib. vij. Denique, inquit, cætera animantia probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes: nec maris quidem beluæ ac pisces, nisi in diuersa genera

genera scuiunt. at hercule, homini plurima ex homine sunt mala. hic patet similia esse in suo genere ut ouis est cum ovo, homo cum homine, uestis cum ueste simili. l. supellectilis. ff. de supell. leg. sed in his rebus quæ in suo genere similes quidem sunt, mutuum non consistit, quia non inuicem functionem recipiunt in eodem genere: quia non versantur in pondere, numero & mensura, vt oleum, pecunia numerata, frumentum etiam. adde l. cum hi. §. si cui. ff. de transact.

*De aqua, de aquæ & ignis interdictione, de Nili ag geribus. qui sint
hydromantici: & quid hydraulæ.*

C A P. X I I I .

H A L E S sapiens vnuis è septem apud Ausonium sic loquitur:

*Milesius Thales sum, aquam qui principem
Rebus creandis dixi, vt vates Pindarus.*

Scimus nos Deum elementa creasse ex nihilo, vt habetur Genes. primo cap. tamen ibidem dicitur, quod spiritus domini ferebatur super aquas post creatum cœlum & terram. hoc est, incubabat aquis creandas secundum D. Basilium in Hexamero. qui ait eam esse Syriā phrasim, quæ innuit aquam esse insigne elementum, in quo creando Deus ipse cogitauerit. Seneca lib. iij. Naturalium questionum, humorem esse rerum primordium, ignem verò exitum scribit. Ex his elementis duobus contrariis fit quædam harmonia, quæ omnia complectitur. vnde antiqui legumlatores putarunt esse supplicium maximum malis hominibus, si eis igni & aqua interdiceretur, quasi potioribus elementis. id est, ne ipsis à quoquam ignis daretur, né uero aqua communicearetur, cuius aliâs usus communis est. l. quædam, de rerum diuis. ff. & hæc pena morte durior visa est, si quis inter homines hominum careat suffragio. l. hi qui sanctam. C. de apostat. hinc D. Brutus in quadam epistola ad Ciceronem: Post, inquit, futurum puto, vt hostes iudicemur, vt aqua & igni nobis interdicatur. hæc erat media capitis diminutio, qua quis ciuitatem, non libertatem amitterebat. sed loco eius visitatio fuit deportatio. §. deportatio. de nupt. col. iij. l. pen. §. fin. ff. de var. & ext. cog. ubi videtur probari etiam libertatem amitti, nisi intelligas libertatem redeundi in ciuitatem & recuperandæ aestimationis, de qua ibi agitur, non libertatem naturalem seruituti contraria. vide ibi Accur. & quo ad hoc, deportatio & aquæ & ignis interdictio eundem effectum habent. sed, vt ait Theophilus in §. media. Institu. de capi. diminut. Σταφορά δὲ ὅτι ὁ μὲν σπορτάτος, τὸν πολεμέας τοτίστι τῇ νήσῳ ὁδὲ cui aqua & igni interdictum est, παντὸς εἴγενας τῶν, his verbis significat deportatum certo loco concludi,

concludi, puta in quadam insula; alterum verò ab omni loco arceri. Quemadmodum maximè ab hominum consortio diiungebat aquæ & ignis interdictio, ita aquæ & ignis adhibitio maximam matrimonij coniunctionem præferebat. nam cum mulier in mariti manum continebat, aquam & ignem iubebatur attingere. l. pen. §. fin. ff. de donat. inter vir. & vxor. ideo quod aqua lustrat, & ignis purgat: vt esset indicium castitatis in matrimonio requisitæ, vt dicit Plutarchus in Problematis: & Ouidius de hoc lepidissimis versibus cecinit lib.

111. Fastorum:

*An quia cunctarum contraria semina rerum
Sunt duo discordes ignis & vnda dei,
Iunxerunt elementa patres, aptumq; putarunt
Ignibus & sparsa tingere corpus aqua?
An quod in his ritæ causa est, haec perdidit exul,
His noua fit coniunx, haec duo magna putam?*

Quanti præterea aquam iura fecerint ostendit Imperator in rub. C. de seruitutibus & aqua. vbi nominatim de seruitute aquæductus se dicaturum pollicetur, non quod aquæductum seruitutem esse neget, l. j. ff. de seruitu rustic. sed quia in specie dicere voluit de re eximia. argu. l. item apud. §. ait Prætor. ff. de iniuri. siquidem sine aquæductu terra plerunque esset sterilis, & arbores arescerent. l. is cuius. ff. si seruitus vendicet. & sine aqua homines siti necarentur. l. fi. ff. de riuis. ideo festis diebus aqua duci impunè posset cum ad alimenta pertineat, quæ non respiciunt ferias. l. ij. ff. de feri. & Reip. interest riuos purgari. l. de pupillo. §. si quis riuos. ff. de oper. noui nunciat. Adde quod propter aquarum securitatem Prætor plurima edicta atque interdicta proposuit, vt ostenderet fontes, flumina, riuos sibi curæ esse, vt tit. ff. de fluminibus. hinc tituli, de fonte. de riuis. ne quid in flumi. public. & similes. quidvis egit Prætor, vt aquas ab hominum insolentia tutas reddebet, omne tempus liberum ad earum purgationem permittens, vt supra dixi, & Virgilius testatur lib. j. Georgic. Festis diebus, inquit, riuos deducere, nulla Religio vetuit. de qua re dicam multa amplius, vbi se locus opportunior offeret. Nunc venio ad l. vnic. C. de Nili aggerib. non rump. vbi si quis per Aegyptum intra xij. cubitum fluminis Nili valla fluentis de proprijs vsibus, præter fas, præterq; morem, usurpauerit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reuerentiam, & propemodum ipsius imperij securitatem appetierit. hoc ibi Imperator. at Vlpian. in l. saccularij. §. in Aegypto. ff. de extraordinariis. non tam grauem poenam constituit ijs, qui chomata (idest aggeres, inquit, qui aquam Niloticam continere solent) dissoluerunt:

sed

sed extra ordinem puniri dicit pro delicti mensura , & plerunque in metallum damnari. Accurs. ibi , vt contrarium tollat , notat duplexes esse Nili aggeres , & de alijs agi in d.l.vnic. C.de Nili agg. de alijs verò in d.l.saccularij. §.in Aegypto. quod quidem verum est. Proinde , vt hæc planius explicitur , scire oportet Nilum esse vnum è quatuor fluminibus , quæ oriuntur è paradiso voluptatis. Genes.ij. cap.de illo loquitur can.ecclesia. de consec.distinct.iiij. & appellatur Geon. inde factum est , vt caput & origo Nili lateat philosophos. Is rigat & alluit Aegyptum.d.can.ecclesia. Lucretius:

Nilus in æstate accrescit, campisq; redundat,

Vnicus in terris, Aegypti totius amnis.

Hinc patet Aegypti colonum Nilum arescentibus alijs fluminibus exundare , & totam Aegyptum complecti alteq; increscere. Refert Diodorus Siculus hb.j.reges Aegyptiacos per epistolas mandasse , vt deprehenderetur quot cubitorum incrementum Nili esset: & varium fuisse successu temporum. si ad xiiij.cubitost creuerit , satis hubertatis futurum est. in xvj.cubitis hilaritatis multum , vt ait Plinius.in xij. fames sentitur.huius incremēti causa , duplices fiunt aggeres ab Aegyptijs. alij altissimi sunt , qui arcent aquæ impetum , ne vrbes & villas obruat. quæ , vt idem Diodorus ait , tanquam Cyclades insulæ apparent in medio fluctuum. & de his aggeribus loquitur d.l.j. C.de Nili agger.dum dicit eis dirutis imperij securitatem minui: & qui eos rumpunt , igni cremantur. Alij aggeres sunt minores , qui passim per agros fiunt à priuatis , vt limus , quem flumen crescens aduehit , retineatur , & restagnando glebam fertiliorem faciat. de his agitur in d.l.saccularij. §.in Aegypto. ff.de extraord.crim . & pro his ruptis ad summum poena metalli sequitur. quia minoris quoque emolumenti sunt. appellantur autem χωματα , idest , aggeres siue terræ cumuli. & , vt ibi ait Vlpianus.Diacopi , idest , intercisi meatus , qui fiunt in aggeribus , vt Nili incrementa dispensentur , & immittantur in agros. De Nili aqua multa Cælius Rhodiginus libro antiquarum lectionum xiiij.cap.xxxix. qui ex Galeni aliorumq; medicorum autoritate , dicit eam fœcundam , suauem & potu innoxiam.hoc puto , dum effebuit.nam mustum suum habet , vt mihi retulit Hileraus amicus meus mercator nuper Alexandria rediens. nam cùm æstate Nilus crescit , Aegyptij aquam in vsum annum hauriunt , & cisternis adseruant , quæ non habent aquam viuam. l.j. §.hoc interd. ff.de font. & ideo ibi aqua venalis est.l. Mela. §.f.i.ff.de alim.& legatis alimentis , aqua deberetur.l.j.ff.eod.& aquæ furtum fieret. l.vulgaris. §.sed & f.i. ff.de furt. Aquæ naturaliter calidæ , qua irrigantur agri in Hieropoli vrbe

f Phryg

Phrygiæ, fit mentio in l.j. §. idem Labeo. ff. de aqua quotid. Vitruuius lib. de Architectura viij. c. iij. In Hierapoli Phrygiæ effueret aquæ calidæ multitudo, quæ circum hortos & vineas fossis ductis immittitur.

Hydromantici. Hydromantici sunt, qui aquarium inspectione diuinant. & Hydromantia, est diuinatio per aquam, vmbbris euocatis, & dæmonum praestigijs. cap. nec mirum. xxvj. quæst. v. fuit etiam (vt ait Iamblichus) in Colophone subterraneus locus, in quo fons erat, cuius aquam vbi post sacrificia gustasset statutis diebus sacerdos, vaticinabatur nulli visibilis: quod genus oraculi Colophonum inde dictum est. erat &, secundum Porphyrium, Branchidicum vbi haurientes vaporem aquæ prophetabant. Hydraulæ non habent immunitatem. l. hydraulæ. de excusa. muner. x. c. idest, qui aquam deferunt in palatium principis, vel custodiunt aquædictum aulae Imperialis, si Accurs. credimus.

Hydraules. Verius est hydraulicam (qui & hydraules etiam dicitur) fuisse prædictum machinæ hydraulicæ, vbi organa aquæ adiumento sonum dulcem reddebat. Hydraulicas describit Vitruuius lib. x. quarum ratiocinatio perdifficilis est, nisi experto, & qui in rem præsentem vennerit, vt ipse ait, Hydraulaces sunt aquarij sulci & scaturigines. l.j. §. item Sabinus. ff. de aqua pluvia arcenda.

De interdiccio de glande legenda. & cur veteres glandis nomine, omnes fructus venire voluerint.

C A P . X V .

I T P R A E T O R , Glandem quæ ex illius agro in tuum cadit, quò minus illi tertio quoque die legere, auferre liceat, vim fieri veto. Hoc interdictum quod scribitur l.j. ff. de gland. leg. Prætor mutuatus videtur à lege xij. tab. quæ cauebat, vt glandem in alienum fundum procidentem colligere liceret: vt refert Plinius lib. xvij. cap. v. Quod autem dixit prætor, tertio quoque die: varias recipit interpretationes. Bart. gloss. secutus duobus modis legit: nos plures ostendemus. Primo itaq; in loco Accurs. in verbo, quoque, exponit voluisse prætorem, vt non solum liceat glandem primo die colligere & secundo, sed etiam tertio: ergo, quoque, coniunctio est, & non nomen. Item dicendum quod is, in cuius fundum glans ecedit, volebat vt præscriptione bidui, sed prætorem triduum statuisse: argumento forte trinoctij, quo in xij. tab. mulierem abesse à viro oportebat, usurpandi causa. A. Gellius lib. iiij. c. ij. ita retulit. nam gloss. in verbo, veto, innuit non licere exacto triduo legere, vel quod citius colligi soleat, vel quod eo tempore quamvis modico in terram cōuertatur. Sed hoc non videtur verisimile eo magis, quod gemino ornatui detrahitur, si dixerimus, quoq; coniunctionem esse potius quam nomen. dicimus enim

enim tertio quoque die, ut primo quoq; l. insulam. in fin. ff. qui po. in pigno. & l. j. §. item quæsitum. ff. de aqua quotid. ibi, tertio quoque die, idest, quolibet tertio die. & §. illud. d. l. j. de aqua quotid. quinto quoq; die. Præterea si intra trium dierum spatum legendi, auferendi, dun- taxat potestas esset, idq; connumerandum à tempore quo primùm glans cecidisset, quodnam tempus esset, quo cecidisse videretur, cùm non simul cadat? aut quis tam perspicax discerneret, quo quæq; die cecidisset, varia momenta disquirens? arg. l. peregrè. §. quæsitum. ff. de acqui. pos. l. nam aliter. ff. de triti. vin. & oleo. Bart. aliter gloss. inter- pretatur, & vult eam intellexisse, hoc triduum non esse præstitutum ad glandem legendam, sed magis ius agendi ex eo, & totum interdi- etum per iudicem triduo debere expediri: ne si lis in iudicio diutius verfaretur, glans antè putris fiat, quām de lite decisum sit. sed non pla- nè respondetur l. in honorarijs. ff. de actioni, vbi prætorum remedia annalia sunt, imò perpetua, cùm agatur ad rei persecutionem. Item concedendum esset hīc, quoque, esse coniunctionem, quod suprà re- probauimus: quod si ita esset, præstisset prætorem maturius & de plano interdixisse. Duobus modis adhuc legitur hoc interdictum ex verbis Accurs. sic in fi. dicentis: Vel aliter secundum Azo. necessi- tas imponitur ei, in cuius terram cecidit, vt singulis tribus diebus se- mel liceat auferre, & sic habeas quoquo, idest singula tertia die. Accur- hīc deceptus est, qui putauit singulis tribus diebus, & singula tertia die, idem esse, cùm illud sit totum triduum, hoc de tribus diebus vlti- ma. Est igitur verisimile Azo. existimasse, prætorem non præstitu- re diem in quo glans legatur, sed de tribus præbuuisse electionem, quo glandem legere velimus. Sed hic tertius declarandi modus est egre- giè falsus: qui enim dicit, tertio quoque die, vltimum significat. d. l. j. §. illud. ff. de aqua quotid, dicens enim tertium quenq; diem, & quar- tum quenque annum, postremum demonstro, cùm loquor de tempo- re. Bene ergo dixit glo. licet fortuitò, tertio quoque die, idest, singula tertia die: nescio tamen cur potius, quoquo, quām, quoque, legi tutius putauit: nisi quòd (vt dixi) semper credidit, quoque, coniunctionem esse. ergo hoc interdicto experiemur, vt imposterum de tribus diebus vltimo liceat adire fundum confinem, & glandem legere. Ideo autem (nisi fallor) is dies sufficisse visus est, quoniam raro cadit, cum præ- denti titu. ff. de arbor, cæd. arbor nimis inclinata in confinem coer- ceatur: & hæc lectio magis eo placet, quòd textui violenta non est, & cui Bart. asseptitur, qui addit putare se, qualibet die impunè adiri fun- dum, in quem glans decidit, si ea esset quæ facilius corrumperetur: ex omnibus quod præter Doctoris autoritatem æquitas dictat. Glandis autem arboribus in nomen non tantum ex queru, ilice, phago've intelligimus, sed ex telligimus.

omnibus arboribus fructum. l.j.ff.de gland.leg. l qui venenum. &.fin. ff.de verbo.signi.example Graci sermonis,inquit ibi Iabolenus,apud quos omnes arborum fructus ἀκρόσθυτος appellantur : nempe à nomine θύσις, quod querum significat. Planè ideo glans inter omnes fructus tam diffusè usurpata à maioribus est ,quòd ante Cereris immorale beneficium cibus communis fuit. Ausonius:

*Olim communis pecori cibus atque homini glans,
Ante quidem campis quam spicæ suppetet frux.*

Tibullus:

O valeant fruges, ne sint modò rure puellæ.

Glans alat, & prisco more bibantur aquæ.

Glans aluit veteres.

Seruius ait dictam fuisse phagum ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, idest, à comedendo.

Ouidius in Fastis:

Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato,

Mutauit glandes utiliore cibo.

Lucretius lib.v.

Glandiferas inter curabant corpora quercus.

Hesiodus γνῶντες καὶ πάντες de hominibus iustis loquens:

Τοῖοι φέρει μὲν γάιας πολὺς Βίος. σέρετο δὲ θύσις

Ἄκρη μὲν τε φέρει Καλάντας, μέσοι δὲ μελίσσας.

Hic in vicuum hominum glandes annumerare videtur. Claudianus in raptu Proserpinæ:

Vnde date populis fruges, & glande relicta

Cesserit inuenitus Dodonia quercus aristis.

Virgilius 1.Georg.

Liber & alma Ceres vestro si numine tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit aristis.

Prisci igitur Legumlatores glandem hoc potissimum honore donarunt ,vt in memoriam illius prisci & parci vietus , omnium arborum fructus eo nomine censerentur:quos prætor infuscatus est.

Declarata l. qui fundum. ff.de verb. sign. quòd pomì nomine veniant

nuces. de vua duracina nonnihil.

C A P . X V I .

R. V. C. T. V. S. arborum aut poma dicimus , vt mala, & pyra: aut nuces, vt glandem , iuglandem , castaneas: aut baccas , vt oliuas: aut acinos in vua & hedera. Sed Iurisconsul.in l. qui fundum. ff.de verb. signif.dicit eum qui fundum vendidit, & pomum recepit, nuces , fucus, & vuas duracinas, & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, quas non

non vini causa haberemus , & Græci *πομήματα* appellant , id est , co-
mestibiles, recepta videri. Ergo pomi vocabulo nuces comprehen-
duntur. vnde cùm dicatur in l. frugem. ff. de verb. signific. poma non
esse fruges, etiam de auellana, castanea, & reliquis nucibus dicitum pu-
temus . non satis tamen propriè , vt videre videor ex Cornelio Celso,
qui ait lib. ij. ex fructibus surculorum valentiores vuas , fucus , nuces,
palminulas , quām quæ poma propriè nominantur. nisi forte ipse, pro-
priè , dixit pro vītate : præsertim cùm recepti autores sæpe pomum
de nuce dixerint , vnde Pomona dea , quæ omni malorum nucumq; *Pomona*
generi præterat , vt scribit Ouidius x i i i. Metamorpho. Palladius *dea*.
in Epigrammate de nuce:

Arbutæ frondes vastæ nucis occupat umbra,

Pomaq; sub duplice cortice tuta refert.

Idem alibi castaneam pomum vocat:

Proceras phagos, & poma hirsuta virentis

Castaneæ. At Virgilius:

Castaneasq; nuces.

Ouidius in Elegia de nuce:

Nil ego peccavi, nisi si peccare fatemur

Annuæ cultori poma referre suo. Et mox:

Poma cadunt mensis non interdicta secundis,

Et condit leætas parca colona nuces.

Vides, inquit ibidem Erasmus, aduersus Laurentij Vallæ adnotatio-
nem , etiam nuces dici poma. Martialis in Xenijs nuces pineas poma
Cybeles vocavit. extat ad hanc rem festiuum responsum eloquentis
Iurisconsul. Auli Cassellij, de quo l. ij. §. fuit eodem. ff. de orig. iur. cùm
Vatinius quidam lapidandus esset à populo, obtinuerissetq; tandem ab
Aedilibus, ne quis, nisi pomum in arenam misisse vellet : ijs forte die-
bus consultus Cassellius, an nux pinea pomum esset , respondit , si in
Vatinium missurus es pomum est. Ita Macro. qui etiam scribit lib.
ijj. Saturna. c. xix. quosdam de agricultura scriptores nuces & mala sic *Nuces.*
diuidere , vt nuces dicant omne pomum quod foris duro tegitur , & *Malum.*
intus habet quod esui est, malum verò quod foris habet, quod esui est.
Vides igitur pomum vt genus ibi positum : quod autem de malo
meminit reprehenditur à Sipontino propter punicum. Acini qui-
dam pomo insunt, vt in malo punico, & de illis non est dubium : qui-
dam non, vt in vua, quæ si non ad potum, sed ad esum seruat, exce-
pto pomo, excepta intelligitur, vt duracina vua. d.l. qui fundum. de
verbo. signific. quam ideo cyathis & Lyæo Martialis inutilem dixit.
Plinius lib. xiiij. c. j. coniicit inde potuisse inuenisse nomen duracinæ,

quod durus acinus ei sit. nihil tamen affirmat, & recte, cum & persicum duracinum ipse ponat. & Apicius: Duracina persica, ut diu durent eligito optima. De persico tamen acinus dici non potest: sed ut meditullium dicimus, vbi nihil additur propter adiectionem, tuluum, ut ait Cicero ad Trebatium: ita duracinas vuas, id est duras vel durantes, quod in vite diu seruentur, vel pensiles, quia eas aptissimas quas suspendamus Varro ait. Appositissime vero Iuriscons. cum in principio de venditore in singulari dixerit, qui fundum vendidit, in f. in plurali, quas non vini causa habemus dixit: quasi non sit inspi cienda venditoris solius voluntas, sed magis omnium eius regionis. l. licet. & l. circa. c. locat. alioquin diceret venditor, se oliuas conditrix, & vuas esui omnes seruaturum, ut pomi nomine reciperentur: quod est vitandum. l. cum manu fata. l. in lege. ff. de contrahen. empt.

De palmae fructu, qui more maiorum in feudi recognitionem offerebatur.

C A P . X V I I .

Palma nat
tura.

VI D V L C I A legata sunt, Proculis ait, vuas, ficus, palmas, caricas, legata censeri. l. qui vinum. §. fin. ff. de triti. vin. Palmam arborem esse, cuius, secundum Plinium, undequinquaginta genera inueniantur, ne mo ignorat: eiusq; naturae esse, ut ponderi non cedat, sed renitatur: quare cum eo sit ingenio, signum est victoriae: unde palmarium pro victoria. l. j. §. si cui cautum. ff. de varijs & extraor. cogni. ibi glo. Cæterum cum Iurisconsul. palmas legatas videri dixit, de fructu intelligit, quæ palma etiam dicitur Diocoridi, Paulo Aegineta, & Solino. Sunt etiam caricae, sive carioræ palmarum fructus prædulces, de quibus eo magis referre libuit, quod in clientum officio, & feudorum consuetudine, non paruum usum antiquitus præstitere: nam fructum palmæ cliens patrono offerebat, in recognitionem annuam, quam faciebat ipso anni limine, id est Calendis Ianuarijs, quibus & magistratus inire moris erat. l. Publius. ff. de conditioni. & demonstratio. Martialis in Xenijs:

*Aurea porrigitur Iani cariotata Calendis,
Sed tamen hoc munus pauperis esse solet.*

Et idem alibi de phiala Russi loquens, quam tam tenuem esse dicit, quam erat Braætea, qua cliens cariotam inaurabat:

*Hoc linitur sputo Iani cariotata Calendis,
Quam fert cum paruo sordidus aße cliens.*

Cliens. Clientem autem dici vasallum exploratum est. c. j. de controuer. inter domi, & fidel. & c. j. de alie. feud. qui tenetur præstare dominos ex ista

ista, incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile. c.j. de for. fidel. meritò cariotam siue caricam, ut pote rem dulcissimam, domino offerebat, & (ut videtis ex Martiale) assem non in satisfactionem, sed ut domino, qui tum honestius patronus nominabatur, se deditum ostenderet. mel quoque oblatum, Ouidius Ianum interrogans primo Fa-
storum, canit:

*Quid vult palma sibi, rugosaq; carica dixi,
Et data sub niueo candida mella cado?
Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,
Et pergit coepit dulcis ut annus iter.
Dulcia cur dentur video, stipis adiice causam,
Pars mihi de festo ne labet illa tuo?
Risit, & o quam te fallunt tua secula, dixit,
Qui sipe mel sumpta dulcior esse putas.*

Patronis etiam reciprocè persona clientis seu vasalli conseruanda fuit, magnaq; pro necessitudine habenda. ut patet ex penus definitione, in quam veniunt quæ sibi Paterfami. & familiae paravit & clientibus. l. qui penum. §. sed quod diximus. ff. de pen. lega. l. iij. ff. de vsl & habi. Massurius Sabinus lib. Iuris Civilis iij. Clientem cognatis affinibusq; in officio præfert, cuius verba sunt apud Gellium lib. v. c. xiiij. sed in omni clientelæ & feudorum tractatu quæ præstanda sint, consuetudo docebit, quæ lex non scribit. c. vnic. versic. quomodo. in quibus caus. feud. amitt. De feudi origine, quædam Budæus in l. Herennius. ff. de equiti. & Zafius in l. ij. ff. de orig. iuris.

*Fructus industriales, & naturales quinam sint. declarata exactius
l. fructus. ff. de vslur.*

C A P. X V I I I.

R V C T V V M quidam naturales, & quidam in-
dustriales ab Accurs. passim appellantur: naturales ij
sunt, qui sponte naturæ producuntur, nec eis hominis
industria dat initium, ut poma, & ligna de sylva cædua.

l. fructus. ff. de vslur. Industriales verò dicantur, quos *Industriales*
tunc citra hominis operam industria'm've, natura non proferret, ut
segetes, & fruges omnes. d.l. fructus. ff. de vslur. Bart. in l. & ex diuerso.
ff. de rei vendicat. addubitat de oliua, oleo, & vua, & tandem affirmat,
magis esse, ut industrialibus fructibus aggregentur, propter insignem
diligentiam, quam requirunt: quanquam, inquit, de his certa doctrina
dari non possit: quia secundum varietatem locorum, industria'm
variæ fructus requirunt. Oleum tamen & vinum ipse dicit videri
sibi fructus industriales. Item consil. cxxv. & in l. fi. ff. ad leg. Falcid.

Ego

*Fructus na-
turales.*

Ego verò subsisto , cùm nequeat verisimilis ratio assignari , cur oliua vel tua magis quām pomum industriam requirant. exempli enim tantūm gratia , in d.l.fruētus.Iurisconsult. posuit ligna syluz cæduz , quod certum est non restringere regulam.l.regula. §.& licet.ff.de iur. & fact.igno. demonstrare enim tantūm voluit, quæcunq; proueniunt prouentu annuo, vbi semel insita fuerint, puta quæ collectis fructibus non penitus exarescunt , fructus naturales afferre : quæ verò insitio- nem & frequentem stirpis reparatiōnē requirant,industriales.d.l.fru- ētus. ff.de vsur.ibi , serendo. quamuis enim vitem & oleam sequatur industria, cùm vinea fuditur, pampinatur , repastinatur, olea excuti- tur, stercoratur, quid tum? non'ne idem in pomo dici potest, dum pu- tantur arbores, sepiuntur, stercorantur etiam vtilius? sed hæc & his si- milia in olea,vite,pomiferisq; arboribus adiumenta sunt,& causa ma- jorum fructuum , non causa fructuum : nam & quodcunque arbū- stum pastinari desiderat , idq; in impensam vtilem cadit. l.impensæ. ff.de verb.signific.Igitur cùm naturæ additur opera,natura tanquam præcipua spestända est.arg. l qui habent ff.de tutel. neque minus du- bium esse credo, an oliua & tua plus debeant industriæ, quām an fun- di fructus plus debeant aratro & stercori, quām ipsi solo , vt in l.cùm vsumfructum. §.f.i.ff.quib.mod.vsusfru.amit. In summam rectè Ne- ratius scriptis, aliud esse facere nouum, aliud tueri, & colere quod ac- cepimus. l.vsufruētarius nouum. ff.de vsufru. Item aliud est melio- rem facere & reficere , aliud instituere & facere. l.iiij. §.reficere. ff.de itin. actuq; priua qui serit frumentum, industriæ est quod imputet: qui semel plantatam vitem & vineam accepit , colendo huberiorem quidem facit, sed hoc tantūm addere est, ideo præualet naturæ funda- mentum,argu.l.Minutius.ff.de rei vendicat.maximè cùm in eam po- tius inclinandum sit sine qua, teste Quintiliano, ars plerunque iejuna est: ergo vinum & oleum ei debebuntur, cui fructus naturales, aut eo- rum aestimatio. Aestimationem autem dico, quia verissimum est fa- cientem vinum ex aliena vua , vel oleum ex oliua aliena , cùm res ad rudem materiam reduci non possit, potius esse dominum, quām eum cuius fuit materia. §.cùm ex aliena. Inst. de rer.diui. tamen aestima- tionem luit.l.si mulier ex pecunia.cum sequen.ff.de don.inter vir.l.in rem. §.item quæcunque. ff.de rei vendic. Quod si inspicremus artifi- cium conficiendi vini vel olei, vel excutiendi frumenti, magis quām vuam,oliuam,segetem,certè frumentum,quod constat esse industria- le. d.l.fruētus. ff.de vsur. minori ratione censeretur industriale: quia qui facit vinum vel oleum , prorsus nouum facit: qui verò segetem quatit,frumentum excutit,nihil omnino noui fecisse videtur, sed ma- gis detexisse quod inerat , nempe granum. l.adeo. §.cùm quis ex alie- na.in

na.in fi. ff.de acquiren.rer.domi. Præterea nullus fructus esset adeò naturalis, quin solertia industrialis efficeretur. nam de pomo vinum, de nuce oleum, de sylua cædua cistæ & corbes fieri possent. in l.si quis vinum. ff.de triti.vino. vinum cydonium fit de malo cydonio , haud *vinum cydonium*. leui negotio : fit & de malo punico, & alijs malorum generibus,men- se Octobri , secundum Palladium. Quare inuenta esset materia , vt quiuis fructus naturalis dolo industrialis efficeretur. Sed quia vix vsquam quicquam dicitur , quod rationis careat effigie , eò Bart. oliuam vuamq; industriales fructus suspicatus est , quòd videret vuam & oleam bonæfidei possessori nominatim relinqu inter fructus.l.si eius. ff.de rei vend. Atqui , l.fructus.de vñuris. ff.industriales sanè dat, naturales adimit. Si pomum,inquit decerpserit,vel ex sylua ceciderit, non fiunt eius. sicut nec cuiuslibet bonæfid. possessoris , quia non ex facto eius is fructus nascitur. sed in contrarium dicitur in l.bonæfidei. ff.de acquir.re.do. vbi omnes omnino fructus bonæfidei emptori cedunt etiam qui opera eius non venerunt. quid in §.si quis à non domino.de rer.diuis.Instit.vbi de naturalibus videtur dixisse, cùm velit bonæfidei possessorum fructus naturali ratione suos facere, pro cultura & cura : & sic non iure seminis. Vis ingenuè fatear quod res est. non obstat d.l.fructus.cùm dicit non fieri fructus naturales mariti cui ab vxore donatum extitit, sicuti nec cuiuslibet bonæfidei possessoris: quia totum hoc,nec cuiuslibet,non significat id quod,nullius, sed potius alicuius bonæfidei possessoris,alicuius non : vt cùm dicimus, non omnis obligatio accipientem obligat , ergo quædam est quæ obligat. l.non omnis. ff.si certum peta.&,non quævis ex hæredatio filium submouet , ergo quædam nempe rite facta. l.non putauit. §.non quævis. de bon.posl.contratab. ita non quilibet bonæfidei possessor facit fructus naturales suos, igitur quidam est qui facit suos. vt d.l.bonæfid. ff.de acquir.rer.domi.cui nisi cauillando responderi non potest , vt ait Iason in l.Nesennius. §.fundum. ff.de re iudica. imò & Bart.in l.ex diuerso. ff.de rei vendicat. cum Iacob. Aretino & Oldrado tenet bonæfidei possessorum habentem iustissimum titulum, facere fructus suos, etiam naturales:quod cùm sit in l.si eius. ff.de rei vendicat,vbi vuæ & oliuæ collectæ sunt bonæfidei poss.nihil prohibet eas naturales fructus videri. Fructus autem lecti & percepti creduntur simul ac à solo separati sunt : spicam scenam ue vbi secuimus, vuam legimus, quamvis nondum coacta uindemia. Item excusla olea, licet nondum facta oleo.l qui scit. §.penult. ff.de vñu.& d.l si eius. ff.de rei vendic.l.si vñufructarius messem. ff.quib.mod.vñusfru.amit. Julianus,inquit, ait fructuarij fructus tunc fieri,cùm eos perceperit, bonæfid.autem possessoris mox quām à solo separati sunt, de legete, vua, oleo, sceno in-

distinctè proposuerat: at nemo negabit foenum esse fructum naturalem, ex prati etymo, quod ad fructum percipiendum paratum est. falce enim tantum opus est. l. pratum. ff. de verb. signific. Quocirca fructus tam industriales quam naturales fiunt bonæfidei possessoris iustissimo titulo possidentis, quod non est in d. l. fructus. ff. de vñit. vbi sylua cædua titulus erat iniquior. Sylua cædua quæ sit, habetur in l. sylua. ff. de vñit. vbi cædua. verbo. signific. quæ cæsa repullulat ex stirpe vel radice, vt Seruius ait. dicitur cædua ad glandariæ discrimen. Cato in prædio bene constituto primo loco ponit vineam, secundo hortum irriguum, tertio salitem, quarto oletum, quinto pratum, sexto campum frumentarium, septimo syluam cæduam, octauo arbustum, nono glandariam syluam: interdum tamen glandaria cædua est. l. cum manu sata. ff. de contrahen. empt. Sed in his omnibus mos seruandus est, quid, quantum, & quo tempore cædi deceat. l. diuortio. §. ob donationes. ff. solu. matri. l. item si fundi. §. fin. ff. de vñfructu. cum l. sequenti.

De sale, quod is sacris accommodetur. quid sit salarium & solarium. de damnatis ad salinas.

C A P . X I X .

Prouerbiū.

E N V S tota quantum sali debeat, omnibus in comperto est, quoniam obsonia à putredine vendicat, & cibos perfusos ætate donat, nec tantum penui vtilis, sed miris quoque medicinæ experimentis nobilis, vt exierit in prouerbiū, nihil sole & sale corporibus huminis esse commodius. Antiqui etiam sacris salem adhibebant mola salsa litantes, id est farre tosto & sale consperso. Virgil. I I . Aeneid.

*Iamq; dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et falsæ fruges.*

Sed nec Christiana religio salem suis sacris abdicavit, aquam sale inspersam in expiationem criminum concinnans, vt coquinati purificentur. c. aquam. de consecra. distinct. iij. Adde (si placet) sacras literas sal pro salem ipsum pro sapientia passim usurpasse, vt ait Gregorius, c. fit reperientia. Etor. §. sed cum rector. xlij. distinct. quocirca Christus discipulos salam terræ vocauit. Matth. v. cap. nempe exemplaria sobrietatis, castimoniæ, & sapientiæ. Paulus apostolus: Sermo, inquit, vester in gratia sales. fit sale conditus. id est modestia. Sales præterea pro facetè dictis, cum lepore & hilaritate usurpamus: raro pro alimento. sed Imperator vñsus est. l. si quis. c. de vestigal. Columella lib. vij. Aspergatur tritis salibus, salarium. vt exudet acidum liquorem. Salarium teste Plinio à sale ductum est. miratur Sipontinus cur Vlpianus à solo dictum magis voluerit: vñsolarium. rum vbi ipse legit salarium, solarium scriptum extat. l. ij. §. si quis ne mine. ff. ne quid in loc. publi. & huius lectionis meminit Accur. quam etiam

etiam textus expetit, vbi ædificijs in publico loco sitis imponitur solarium, quod genus vectigalis inde dictum est, quod pro solo penda-
tur. Paulus in I. etiam ff. qui potio. in pigno. habean. Salinas primus *salinas quis*
instituit Ancus Martius rex. In maritimis prouinciis plerunque sunt: *primus in-*
in quibus aqua maris inarescit, non flante austro. Solent salinæ reipu. *stituerit.*
esse, vel principis, ideo, quasi in metallum, in salinas, opusq; salinarum
quidam damnati sunt. I. aut damnum, §. in ministerium. ff. de poenit.
quarum conductor publicanus habebatur, l. sed & ij. ff. de public. id est
is qui publicum vectigal conduxit. l. eum qui. ff. de verb. signi. l. quant.
§. fina. ff. de public. Sunt & priuatæ salinæ. l. forma. §. salinæ. ff. de
censib. Salinæ, inquit, si quæ sunt in prædijs, æquæ & ipsæ in censem
deferendæ sunt. forte ad salem fossitum respexit, qualis est in Cappa-
docia & Cyrenaico tractu. Sal Ammoniacus præstantissimus & pel- *sal Ammo-*
licidus, teste Dioscoride, qui fossilem marino præfert. in Oromeno *niacus.*
Indiæ monte cæditur, vt lapis, ac renascitur, ex quo regnum maius ve-
ctigal consequtitur, quam ex gemmis auro'ue.

Quid sit in iure embamma, salsamentum, salgamum, lacertus, thyn-
nus, echinus, peccen, monopolium, rhombus.

C A P. XX.

S A L E deducuntur salsamentum, & salgamum, qui- *Deducta à*
bus vocabulis ferè significantur obsonia ad diuturnum *sale.*
vsum sale condita, magno penoris ornamento. Donatus
ait salsamenta dici pisces falsos aut laridum: rectius qui- *salsamenta.*
dem quam Accurs. qui in I. quidā. ff. de triti. vin. & oleo,
exponit salsamenta intinctum illum herbulis quibusdam concinna-
tum, quam falsam vulgus vocat, non sine salis laude. Cum enim con-
stet varijs ex oleribus, pipere etiam, tamen totum confusum ab indi-
tis modici salis micis nomen falsæ inuenit: quippe à nobilissimo dedu-
cens, vt in proœm. ff. §. ac ne tertij. Virgilius in Moreto:

Hinc salis inspargit micas.

Sed profectò huiusmodi intinctum Iurisconsult. non falsam, vt imperiti, sed embamma, vocat. l. si quis vinum. §. si acetum. ff. de tritico
vino & oleo. ἀπὸ Εὐβαπτεύη, id est, intingere: quia cibi eo intin-
gi soleant. vnde Apicius, Embamma, inquit, in ceruinam facies: pi-
per, nardostachium, folium, apij semen, liquamen, vuam passam con-
fundes. hoc embamma intinctum antè dixerat: nihil igitur cum em-
bammate salsamentum commune habet. Salgamum idem cum sal-
samento propè est: sed propriè salgama dicimus sale condita, ex her-
barum, fruticū, arborum' ue genere, vt capparim, olysatrum, pyrum,
& poma omnia. inde rubr. c. xij. lib. de salgamo hospitibus non dan-
do. vbi l. vnicā. prohibetur nomine salgami, culcitra, lignum, oleum,

g 2 ab hosp

ab hospitibus milites extorquere: Ridiculum, inquit Beroaldus, quasi nomine salgami illa venire possint. quod si respondeamus non id dicere Imperatorem, imo magis prohibere ne pro salgamo talia petantur, iam fatendū erit legem de indubitabili factam. Quare conijcio, omnia militari voce, quæ ad vietum facerēt, salgama dicta fuisse: quia cum sale bona pars annonæ conseruetur, eò ventum est ut salgama dicentur. sicuti lex xij.tab.tigni appellatione, quod propriè trabem significat, etiam cémenta & lapides denotauit. l.j.ff.de tigno iniuncto.

Muræ plurimus usus in salgamis & falsamentis est: unde Iurisconsul. in l. qui penum. §. esculenta. ff. de penu lega. dicit penui esculentæ cedere lacertos cum muria sua. lacertas legit Accurs. exponens pro fauo mellis, quasi hic cum muria quicquam commune habeat.

Lacerti. Lacertos autem pisces aptos falsamentis Cornelius Celsus dicit. A pulieus libro x. de asino aureo: Hic panes crustula incunculos, hamos, lacertos, plura falsamenta mellita. Solebant apparari quād lautissimè rutæ folijs.

Martialis:

Secta coronabunt rutatos oua lacertos.

Et madidum thynni de sale sumen erit.

Thynnus. Thynnus pisces præcipuæ magnitudinis est, sale crebrò conditur, & thunnus vulgo dicitur, de quo multa Budæus in l. v. editor. ff. commu. prædio. vbi Iurisconsultus à thynno piscationem thynnariam deduxit. Echinus & pecceti pisces ex testaceorum genere sunt: echino pro pedibus spinæ, pecceti vngues, testa non admodum firma. de his habetur l. j. c. de monopol. vbi cum omnium piscium, tum nominatio echini & peccinis monopolium prohibetur. Cuius loci meminit Hermolaus Barbarus in castigationibus Plinianis libr. viij. In Iustiniiani, inquit, c. de monopolij Echinorum agitur: quem locum recentiores legulei ridiculè interpretati sunt. origo verbi, quod penes unum aliquem vendendi potestas est, quod genus hodie in multis rebus seruatur, ut in corallis Africæ ad Hipponem, bitumine in Iudea. quod quia Græci asphalton vocant, omne monopolium vulgo aspaltum dicitur. Rhombus pisces latissimus.

Martialis:

Quamvis lata gerat patella rhombum,

Rhombus latior est tamen patella?

Hic venit Accursio in proverbijum. dicit enim, Quid ad rhombum? pro eo quod est, ad scopum. in Authen. licet. c. de natural. liber. vt ait Alcian. lib. iiiij. de verbo. signific. an verò piscem cogitauerit Accurs. viserit alius. at Iuriscon. in l. de ætate. §. quod autem. ff. de inter. actio. dicit, non videri respondisse illum, qui non respondit πες ἐπεις, id est, ad carmen. idq; ex vulgato proverbio, de quo Magnus Erasmus ci-

tans

tans illud Luciani in Philopseude: ὃ δέ περ ἐπός τοῦτο φασιν. ὃ δέ πολὺ τόταρη ἐγόμενη. idest, Nihil ad carmen ista, ut aiunt, neque de ijs interrogabam. meminit Alciatus lib. Dispunctionum ij. cap. x.

De purpura & murice. explicata obiter l. vellera. de vestib.

olobe. xj. C. quis sit rhodinus color.

C A P. X X I.

ARINARVM opum bona pars testis & conchis conclusa est: habet enim rationem mare cum gula, vellere, denique elenchis & margaritis alumnos ornat: è conchiliorum genere sunt purpuræ, murices, & concha *Purpurea*. ipsa, de qua margaritæ eximuntur, quam in mari ru- *Murices*. bro crescere & coalescere Iuriscon. ait. l. & si non sunt. §. perueniamus. *Concha*. ff. de aur. & arg. circa Persicum sinum, ab oriente mari rubro conti-*guo*, & circa Arabicū ex aduerso. *conchæ* partus est *margarita*, quem vniōnem dicimus: inde duōtō nomine, quōd duo nunquam reperian-*tur*, de quo in l. Seia. ff. de aur. & arg. vniōnes autem gigni ex rōre & *vniōnes*. lunari humore concepto proditum est. *Murices* & *purpuræ* baphijs & coloribus vtile sūnt: tantoq; in pretio habitæ, vt nefas visum sit Imperatori, alios quām principes ijsdem refulgere coloribus. l. tem-*perent*. de vestibus olob. xj. lib. C. *muricum* & *purpurarum* eadem est materia, quamvis temperamentum diuersum. vtcunque sit, totius conchiliij crōre infici veste^s prohibentur. d. l. *temperent*. crōr ille in medijs fauicibus *purpuræ* est. atqui *murices* verno tempore congregantur, mutuoq; attritu lentorem & liquorem tingendis vestibus ex-*petitum* saluant. *Murex* scabrior est cortice, & qui *purpuræ* facile cedit. de cuius ingenti pretio & mira aestimatione multa Budæus lib. ij. de Asse. Huius nundinas prohibit Imperator in l. fin. de vestib. olo-*be*. xj. C. vbi exp̄ressè iubet mittendum exploratorē ad baphia Phœ-*nices*, qui resciat, *purpura* vsquā vendita fuerit necne: eo autem po-*tissimum* baphia, idest, officinæ tinctoriaræ Phœnices explorari iubentur, quōd ibi pretiosissima *purpura* egregiè tingeretur, quæ diceba-*tur* Tyria, vel ostrum Tyriū, à Tyro colonia Phoenicum, vt est in l. j. *ostrum ty-* ff. de censi. *Muricem* & *purpuram* confundunt autores promiscuè *rum*. appellantes. l. j. quæ res vend. non pos. *Purpuræ* autē plures fuisse spe-*cies* dicit Vlp. in l. si cui lana. §. fi. ff. de leg. iiij. quas persequitur Bayfius lib. de re vestiaria. nobis hæc obiter dixisse sufficiat. Accurs. Rhodinū *Accur. sen-* dicit esse pīscē diuersum à murice, quo tamen vellera tinguntur. l. vel- *tēta de rho-* lera. de vest. olob. xj. C. verba Imperatoris sunt: Vellera adulterinò co- *dino pisce*. lore fucata in speciē sacri muricis intingere non sinimus, nec tinctum cum Rhodino prius serico alio postea colore fucari. Alciat. Rhodinum sericum dicit Rhodo insula adiectum, vt inde tingeretur. ego

Rhodinū se- verò (vt quod sentiam, liberè dicam) Rhodinum sericum esse Rhodi-
cum. dini coloris puto, vt indicant verba textus, quæ vellera tingi Rhodi-

Rhodinus co- no prius serico prohibent, mox alio colore. est autem Rhodinus color
tor. rosaceus, quia Græcis φόσφυ rosa est, vnde Rhodinum oleum Plinio,
idest è rosis, & Dioscoridi Rhodia radix, quæ contrita rosas redolet.
Rhodonia quoque roseta dici Cœlius refert, inde φόσφος, roseus. Ig-
titur vetat Imperator, ne quis mentiatur effingendo purpuram, Rho-
dino colore, quo pro purpura portetur, vel distrahatur: quoniam rosis
purpureus color ineft, & coccineus: eas enim purpureas Politianus
Miscellan. cap. xj. dicit, quas lepida fabula sanguine Veneris tinctas
scribit, cum dea in rosas incidisset. Claudia. in raptu Proserpinæ:

Sanguineo splendore rosas.

Virgilius in Rosa, siue Ausonius:

Hanc tenui folio purpura rubra notat.

Homero & alijs poëtis sanguis purpureus dictus est: quòd autem di-
cit, alio postea colore fucari, idest vt purpuræ magis efficiatur vellus
simile, quia fucus herbæ genus est, quam Græci φῦκοψ dicunt, & ea
lanæ tinguntur. Horatius:

Nec amissos colores

Lana refert medicata fuco.

Vel potius, alio colore non debent fucari lanæ. in d.l. vellera. C. de ve-
stib. olob. xj. C. ne sic purpura bis tincta videatur, tunc enim pretiosior
erat, & dibapha dicebatur. Fulgentius: Talo tenuis bis tinctam recol-
ligens vestem. Tibullus:

Vellera det succis bis madefacta Tyros.

Cic. lib. ij. Epistol. Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector
moratur. Hæc de purpura paulò remotiora sunt, quam ut penui in-
serenda putassemus, nisi ipsa esui etiam esset. Recitat Macro. luxurio-
sam Lentuli flaminis dialis, aliorumq; pontificum cœnam, in qua
echini & ostreæ crudæ fuerunt. Præterea & murices cum purpuris,
præter lautias innumeratas.

De ligustico, careo, lasere, pipere, malobathro, melle, obsonio,

& igne.

C A P .   XXII.

V N C persequamur aromata quædam, siue olera haud
equidem communia, vel vulgo nascentia: sed à medio
orientे ultimisq; regionibus petita: quorum Iuriscon-
sulti meminere, & ex quibus Apitianum ius constare
videretur: ne si prætermiserimus connuentes, turpe vi-
deri possit ius in quo versamur ignorare, quod aliquando Seruio sci-
mus

mus obiecisse Q. Mutium. l.ij.5. Seruius. ff. de orig. iur. Dicamus igitur de lugustico, careo, lasere, pipere, malobathro, & his similibus. Ligusticum in Liguria nascitur, in Apoenino monte, vnde nomen *Ligusticum*. duxit: inter olera scriptum est, asperis montibus & vmbrosis increscens. quanquam & satiuum reperiatur, suaue quidem, sed cedens viribus sylvestri, radice & caule panaci simile, quare accolæ panacem vocant, quo pro pipere obsonia perfundunt, hoc penu legata venit. l. non omne. ff. de penu leg. vbi improbatur quorundam sententia putantum ligusticum, piper, careum, laser in penu non esse. Careum olus est in Caria nascens, vnde & nomen duxit, quod in ea præcipuum nascitur. Laser olerum præstantissimum, brasicam enim dum præfert Cato oleribus reliquis, de vulgaribus intellexit. de lasere Iurisc. in d.l. non omne. ff. de penu lega. ex hoc, vt reliquis rebus pretiosissimis, vestigal pendebatur. l. fi. 5. diui. ff. de publica. Apitius: Laseratum ad hunc modum præparabis: Laser (quod & laserpitium dicitur Romanis, Græcis Σιλφιον Cyrenaicum vel Parthicum) tepidum dissoluito, cum acetoso liquamine temperatum: & mox, laseratum aliud quod sumit piper, careum, anethum, petroselinum, mentham ficciam, filphij folium, malobathrum, spicam Indicam, costi modicum, mel, acetum & liquamen. Laser inter maxima naturæ dona à Plinio numeratur: vires in medicina habet maximas, valetq; succo, mox folio, postremò caule, vt ait Dioscorides. Piper, vulgò notum est, hoc quoque in vestigal veniebat & longum, & album, vt ait Vlpian. d. 5. diui. l. fi. de publica. nam varius piperis fructus efficitur, qui primus erumpit siliquis oblongis, si immaturè colligatur, sole desiccatus, piper longum dicitur. At vbi ad maturitatem peruenit, & iam emersit è siliqua, piper album dicitur, quod deinde nigrum redditur, cum solis coloribus vritur & coloratur, cute rugis affecta maturum longo mitius est oriq; gratius, sed longum antidotis magis expeditum. Malobathrum folium est innatans Indicis paludibus, sine radice, quod collectum, & lino traiectum ficcatur, & seruatur. nardum sapore imitatur, vincit etiam, & odoratissimum est, teste Dioscoride: at Plinius lib. xij. c. xxvij. idem propè dicit, sed & arborem esse in Syria testatur. de eo in d. 5. diui. vbi etiā de cinnamono, garyophyllo, & zinzibere aromaticis vulgò notis agitur: primum cortex est cannella vulgò dicta, sed hanc quidam casiam hodie appellare malunt quām cinnamonum. secundum claviculo simile, vnde clavis garyophylli dicitur: zinziber nomen retinet. Melle verò quid vsquam notius? de eo igitur quid dicendum, nisi quod à Baccho (vt ait Ouidius) Mella reperta ferunt? æquè, vt sal, carnes putrefactare non finit: per se esui est, & penu esculenta legata venit. l. qui penum. ff. de penu lega. Deus in Leuitico

uitico mel sibi offerri præcipit, id est, dulcedinem eloquij. can. legimus. xxxvij. distincte. Prædictis aromatis & liquoribus obsonia intinguntur. Apuleius: Offerunt mihi carnes lafere infectas, altilia pipere in obsonium. Obsonium autem quid sit, vulgo notum est. de eo, l. sed & si vir. §. ff. de don. inter virum & vxo. est enim quiduis præter panem, in cibum additum. Obsonator seruus, qui obsonio emendo præpositus est, è macello vel foro olitorio. l. legatis seruis. ff. de leg. iij. Macel-lum dictum, vt ait Dona. ab Aomanio Macello, singularis latrociniis viro, cuius in exilium ob facinora acti, ædes publicatæ sunt, & dirutæ, Macellum. vt ibi vñirent, quæ vescendi causa essent: dicitur etiam macellum de piscibus. Plautus in Pseudolo:

Eo in macellum, ut piscium quicquid est, pretio præstinet.

Pulmentarium dicimus forum boarium, vel suarium. l. j. §. cura carnis. ff. de offic. præfe. verb. Pulmentarium est incoctum obsonium. l. cùm de lanionis. §. asinam. ff. de fund. instr. à pulte dictum, qua olim vescebantur, secundum Plinium. Euenus apud Plutarchum dixit ignem esse omnium bellariorum iucundissimum, & condimentum optimum, quia omnia sapidiora facit, nec tam bonitatè addat, quam det. Ligni appellatione quid veniat, dicitur in l. ligni. ff. de legat. iij. l. carbonum. ff. de verb. signific.

Declaratur l. seruis vrbani. de leg. iij. quid sit ex libellis familiam cognoscere.

C A P .   XXIII.

Diffensator.

ISPENSATOR EUM appellamus, qui præpositus est, & rationes exercet eius quod dispensat, id est quasi procurator administrati. l. dispensatori. ff. de solu. l. vrbana familia. ff. de verbo. signific. Vrbana, inquit, familia non loco, sed genere distinguitur. potest enim aliquis dispensator non esse vrbanorum seruorum numero: veluti qui rusticorum rationes dispenset, ibi q; habitet, & non multum abest à villaco: ergo ex rationibus colligimus cuius in familie albo quis fuerit: hoc idem vult Iuriscon. in l. seruis vrbani. ff. de lega. iij. vbi serui vrbani à nisi à rusticis rusticis ex libellis familie, item cibarijs deprehendi possunt: vbi Ac-quin depre-curs. ex libellis, id est ex panibus albis: quo pane non vntuntur rusticis benduntur. tu verius expone ex libellis, id est rationibus, & commentario familiæ, puta, quō in numero in diario & libro rationum paterfa. scripserit. l. si ego. §. planè. ff. de iure dotium. nam mulier, inquit, res quas solet in vñi habere, in domo mariti, neque in dotem dat, in libellum solet conferre, eumq; libellum marito offerre, vt is subscriptat, quasi res accepit, & velut chirographum eius vxor retinet, res quæ in sibello continentur, in domum eius te intulisse. libellum pro inuentorio quo-dam

dam dixit.sic,d.l.seruis.ex libellis familiæ,id est rationibus deprehenditur vrbanus an rusticus fuerit habitus. vt l.prædijs. §. Titio.ff.de legat.ijj. Inspiciendum est, inquit, an literis & rationibus appellatione Seianorum , Gabiniana quoque continerentur. l.Labeo. §. sed de his. ff.de supel.leg. Adde,quòd si ea dictio libellis ad cibum referretur, superuacuè statim Iuriscon.addidisset, vel cibarijs. ad hæc liba siue libella quotidie familiæ, etiā millies vrbanæ , hand vsquam dabantur: quia non sunt panes communes , sed dulciarij ex melle , farre & oleo, sacrificijs apti,vt notat Seruius v 11. Aeneidos.

Instituuntq; dapes, & adorea liba per herb.us

Subiiciunt epulis.

Quare licet quandoque familiæ præberentur , non incertæ erogationis , sed assuetæ ratio habenda est.l.Seio.§.medico.ff.de annuis legatis.

Accurs.pro se citat in d.l.seruis.l.iudices.de episc.aud.vbi ijs,qui in carcerum custodia sunt, alimenta ne desint, præcipitur, sed vietualis substantia libellis duobus aut tribus diurnis arbitrio commentariensis decernatur: sed Alcia.lib.Parerg.j.cap.xvij.non à libo,vt Accur.sed à libra trahit , dicens fuisse apud Athenienses mensuram tritici , quæ diceretur choenix siue μέτρον, cuius dimidia Latinis libra seu libella vocatur. quare duæ libellæ dandæ sunt ijs qui in carcerem coniecti sunt.Ego non nego libram, frumenti mensuram fuisse, vt & aliarum rerum: sed nego conuenire huic textui, in quo non modò libræ duæ sed & tres & plures dari iubentur, si opus fuerit. Præterea si legas libellas in fœminino , vt quidem necesse est , verba quæ sequuntur ostendunt fuisse libellas nummos.quarum,inquit,sumptibus proficiant alimoniae pauperum. hoc est, commentarienses qui carceri sunt præpositi , sumptibus duarum aut trium libellarum ement alimoniam eorum qui inopes in carcere sunt. Libellam argenteam pro nummo ponit Plautus in Capti. & Cicero non semel vsus est,& in d.l.iudices. de libra auri expresse mox agitur,vt discrepet à libella seu asse argenteo.

Est igitur integer sensus, quòd iudices diebus dominicis,ex officio, debent recognoscere reos, qui sunt in carceribus:& si qui sint, qui proper paupertatē se alere nequeant , eis ex publico pecuniam dari præcipient,quanta ad tenuem alimoniam satis fuerit.

De cella, dolario, & horreo.

C A P .   XXIIII.

CELL A generale nomē est repositorij.dicimus enim cellā oleariam,vinariā,penuariam.l.si habitatio.§.fi.ff.de vsu & hab.ergo pro adiectione declarat,quid seruet celet'ue,cum valis,l qui penū.§.fi.ff.de pe.leg.cellā simpliciter dicta pro vinaria.in l.Lucius Titius.§.pe.ff.de leg.ijj. sed & ibi adiectio declarat

h de qua

de qua intelligatur, Vasa, inquit, vinaria, id est cuppæ & dolia, quæ in cella defixa sunt. Alibi vinariæ cellam doliarium appellat Iuriscl. quod sæpe. §. pe. ff. de contrah. emp. Sed etsi, inquit, ex dolario pars vini vñerit. non intelligas ex dolario, id est, vino, quod in dolijis est, quan- uis sensus idem esset, sed id doliare vinum dicitur in l. i. §. fina. ff. de pericul. & commod. rei. Cæterum doliarium, vt pleraque in arium no- mina, repositorium significat, in quo dolia reponuntur, vt cellarium, idem quod cella. l. vxorem. §. in testamento. ff. de leg. ij. Seruitis tamen penum à cellario sic diuidit, vt illa sit in diutinum vsum, hoc ad pau- cos dies: nos promptuarium dicimus. l. nam quod liquidæ. ff. de penu **Granariū.** leg. Granarium vbi grana seruantur, in quo sit tabulatum discretum tabulis, vt unaquæq; grana separentur, & seorsum ponantur, teste **Horreum.** lumella. l. quæsitum. §. conseruandi. ff. de fund. instruct. Horreum verò, non solum de frugibus, sed etiam de omnibus fructibus intelligi- tur. l. cùm in plures. §. locator horrei. ff. locati. Alcia. in l. pacta nouissi- ma. c. de pact. horreum penuariū in quo penus est. l. qui penum. §. fin. ff. de penu lega. de vino sæpe. l. quæsitum. §. idem respondit instruct. ff. de fund. instruct. Vitruvius lib. vj. de Architectura, iubet granaria vt sublimata sint, & ad Septentrionem, aut Aquilonem sp̄ectantia, ita frumenta non concalcent, neque his curculio innascetur.

De vasis penuarijs. quæ sint dolia, amphora, seria, sportula, fiscus.
an vasa accedant materie non liquide. quæ sint concinnatoria,
scaphium, miliarium, paropsis, magis, vrceus. C A P. X X V.

A S A quædam penum seruant, vt dolia: aut concin- nant, vt vasa coquinatoria: aut de promptam paratamq; exhi- Sent, vt lances, scyphiq;. Vasa igitur quæ ser- uant, varia sunt, sed præcipuæ magnitudinis dolia recla- mantur, quorum formam minimè ab ore ad imum æquabilem Budæus libr. v. de asse, scribit. nanque, inquit, dolia ven- triosa erant. sed in vtraq; figura fuisse ostendunt verba Plinij lib. xiiij. ca. xxj. quæ sic habent: Dolijis etiam interualla dari, ne inter se vicia serpant, contagione vini semper occysima. quin & figuræ referre. ven- trosa ac patula minus utilia. Constat autem dolia vastissima fuisse, quippe in quibus vinum tantisper esset, donec in cados seriasq; mox diffunderetur. Nonius dolia vasa vinaria fuisse tradit: sed verum est, quod dicit Iuriscons. in l. vinaria. ff. de verb. signifi. torcular vinarium dici, dolium autem & serias non item, nisi in eisdem vinum sit: quo- niāliud quām vinum in eis abdi potest. vt ecce: cuppa est vas vinari- um. l. Lucius Titius. §. quæsitum. ff. de lega. iij. frumentarium. in l. in naue. ff. locati. & metreta vini vel olei. l. quod sæpe. §. in ijs. & §. penul. ff. de

ff.de contrahen.emptio. Amphora est vas certæ mensuræ , conti- *Amphora.*
nens sextarios octo & quadraginta : verna fert amphoræ dimidiū. vn- *verna.*
de in l.fin.ff.de trit.vin.& ole. Qui vinum,inquit,in vrnalibus diffu-
sum habebat , is in amphoris legauerat , omne illud videtur legatum ,
quod in vrnalibus est.id est in vasis vrnam continentibus,quæ gemi-
nata faciunt amphoram: vt ait Fannius Palæmon,sive Priscianus,aut
quis alius,in libello de mensuris.

Amphora fit cubus, quam ne violare liceret,

Sacraueret Ioui Tarpeio in monte Quirites,

Huius dimidium fert verna, ut & ipsa medimum

Amphora.

Itaque medimum amphoras duas concipit,ipsa verò duas vrnas,mo-
dios tres , sextarios octo supra quadraginta , heminas sex & nongen-
tas. Cæterùm amphora Attica maior erat Romana, tres vrnas con-
tinens,vt idem autor dicit:

Attica prætereà dicenda est amphora nobis,

Seu cadus, hanc facies, nostræ si adieceris vrnam.

Culleus autem xx.amphorarum capax fuit.Est (inquit)

Culleus.

Bis decies, quem conficit amphora nostris

Culleus, hac nulla est maior mensura liquoris.

De culleo & cado crebra mentio in iure.l.ijj.¶.fi.& l.cùm vinum.ff.de
tritic.vin. Alcia.libr.Dispunct.iiij.cap.xxj. Seria,de qua in l.sed & si *seria.*
quid.¶.proprietatis.ff.de vslfruct.l.vinaria.ff.de verb.signific.erat vas
arbitriæ capacitatis,formam habens certam,non mensuram. Dona-
tus vas oblongum dicit , & propriè fictile. Sunt & alia vasa , quibus
arida conduntur,vt arca frumentaria,& thecæ leguminum,& sportu-
læ.l qui penu.¶.fi.ff.de penu leg.quæ etiam spartæ dictæ sunt, nem-
pe vasa vitilia ex iunco iberico , quod spartum dicitur: vnde apud *spartum.*
Catonem vrnæ sparteæ , & sportæ fecarieæ. Columella lib.xj.cap.ij.
Siue,inquit,regio ferulæ vel corticis ferax est,apibus aluearia fieri de-
bent: siue palmæ spartinæ fœcunda , & fiscinæ, sportæq; , seu virgul-
torum corbes *ex* viminiibus. Corbes autem inter vasa fructus cogentia
ponit.Iurisconsul.in l.instrumenta. ff.de fund.instructo. Asconius
Pædianus sportas sportulasq;, nummorum receptacula posuit. Item
fiscos & fiscinas,ad maioris summae pecunias capiendas. Vnde,inquit,
fiscus pecunia publica. & confiscare dici potest. Fisci aduocatum Ha- *Fiscus.*
drianus Imperator primus instituit,vt ait Spartanus. Legata liqui-
da penu,vasa, in dubijs , accessionis loco trahuntur , nimirum liquore
aliter non consistente.l.nam quod liquidæ.ff.de penu leg.si modò non
sint vasa quæ de cella moueri non solent, propter magnitudinem vel

naturam loci morem'ue patrisfa. exemplo vini legati , cui dolia cedunt, amphoræ non cedunt. l. qui penum. §. fi. ff. de penu leg. l. iij. §. fin. ff. de trit. vin. & ole. Aridæ verò penui relictæ non accedunt vasa, etiam vilia, vt dicit glo. in d. §. fi. l. qui penum. sed ego non dubitarem, quin fiscellæ spartinæ ficiis legatis cederent, præsertim cum dicatur in d. §. fi. ea vasa cedere, sine quibus recte haberi non posset, licet in liquida penu crebrò id contingat, in arida rarius. Dixi secundo loco vasa quædam penum parare, qualia sunt concinnatoria. l. instrumentum. ff. de penu lega. idest coquinatoria : vt ait Accurs. sed vt quod verisimum est, dicam, Concinnatoria vasa sunt, quibus compositiones commissionesq; penoris fiunt. Concinnare enim verbum est Catoni non infrequens in re rustica, vt Plinius annotauit lib. xiiij. c. xx. quod significat (vt ait Merula) aptè componere. hinc Causarum concinnatores dicti sunt, qui lites instruunt in foro & iurgia componunt. l. nec Cinnus. quicquam. §. circa. ff. de offic. procons. nam Cinnus commissio est. Catto : Vinum concinna, si lotium difficilius transibit, capreidam, vel iuniperum contundito in pila, libram indito in duobus congis vini veteris : in vase æneo vel plumbeo deferuacito. Hic concinnatorium vas, est æneum, vel plumbeum : quod penui non accederet. d. l. instrumentum. ff. de pen. leg. item nec vrceus, quo miscetur mel vino: vel colum aliquod, vt niuarium colum, quo niues colabantur, vt liquidior aqua esset. l. in argento. ff. de auro & arg. nam antiquitus niues in delicijs fuere.   Martialis:

Nec, nisi post niueam, cæcuba potat, aquam.

Vnde vasa niualia. l. & si non sunt. §. argento. ff. de auro & argen. leg. Cacabos argenteos, & miliarium, inter coquinatoria ponit Iuriscons. quæ vasis escarijs non cedunt. l. & si non. §. si cui. ff. de auro & argent. leg. Cacabus à coquendo dictus est teste Varrone, quod in eo cibum coquebant. l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fund. instruct. Caluus orator coquinatoria ex argento fieri querebatur, quid dicturus, Dij immortales, si misero argento humanas sordes excipi rescisset? nam & Antonium triumuirum in omnibus obsecenis desiderijs auro usum Messala prodidit. Scaphia ventris causa parata ex argento dicit Iuriscons. l. Quintus. §. argento. ff. de aur. & argen. Pollux lib. x. scaphium matulam muliebrem scribit. Alijs præterea vslibus donatum certum est, vt ait Hermolaus Barbarus in Plinianis castigationibus lib. xxxvij. Ego in Plauti Sticho pro potorio comperi : Quibus, inquit, diuitiae domi sunt, scaphio, cantharis, batiolis, bibunt. quare Iuriscons. in d. l. Quintus. §. argento. exprefse posuit, scaphia ventris causa parata, idest, oneri recipiendo, quia tunc non veniunt argento legato,

Iegato , cùm paterfamil.in argentario non reponebat. I.& si non. §.le-
 Etum. ff.de auro & arg. merito addit Iurisconsul. ventris causa para-
 ta.ergo secus si ad honestum vsum parata essent dicendum esset. quip-
 pe scaphia dicuntur rotunda ex ære vasa, qua horarum ductus stylo
 in fundo posito discriminant, vt ait M. Capella.in lib.de Geometria
 cap.j.sic nondum aliis explicituit,non Alciatus lib.Parerg.vj. ca.xxvj.
 Postremò vasa diximus ministratoria , escaria & potoria , lances &
 magides,vrceos,modiolos,scyphos,phialas,& omnia pocula. Paropsis *Paropsis.*
 catinus est sive lanx patula,vt ait Iulius Pollux lib.vj. & concava in
 qua molæ distribuerentur,eratq;, inquit,ligneæ, imò & argenteæ.l.&
 finon. §.argento. ff.de aur.etiam fictilis,vt Bayfius vult. Magides, se *Magides.*
 iuuene lances dictas, & tympana,Fenestella, qui obijt nouissimo Ti-
 berij Cæsaris principatu , apud Plinium ait lib.xxxiiij.cap.xj. Is est
 Fenestella, de quo in l.j.ff.de officio quæsto. non qui nunc vulgo cir-
 cunfertur , qui fuit post Adrianum Imperatorem , imò longe pòst,
 quare sèpe facit mentionem Pomponij & aliorum Iurisconsultorum.
 De Magide in l.seruus.de cond.indeb.vbi Budæus.Potoria vasa
 sunt apud Iulium Pollucem,phialæ,calices,cyathi,scyphi. Idem Iu-
 riscon.in l.Seiz. ff.de auro & argen. Illud notandum est potorij vasis
 appellatione, non solum venire , quæ potionem ipsam continent, &
 quibus bibimus, sed etiam quæ insundunt in ipsa pocula. l.in argen-
 to. ff.de aur.& arg. Quare vrcei,inquit,in potorio erunt,quia aquam
 administrant.Vrceus vas erat ansam habens lateri applumbatum : ex
 ære, vt ahenum , siebat , vt Varro ait , sed & ex quavis alia materia.
 nam Martialis fictilem ponit. hunc angusto & gracili collo, in patu-
 lum desinente ore , pingit vir longè doctissimus Lazarus Bayfius,
 quem in hoc non sequor,cùm vrceos picatos ponat lib.xij. Columella,
 in quibus sorba condiantur. Eodem, inquit, tempore sorba manu
 lecta curiosè in vrceolos picatos adjicito,& opercula picata imponito.
 Sanè Columella vasis conditiuis hanc formam paulò antè dederat, vt
 usque ad imum æqualia essent,ne ventrem facerent, vt exemptis, in-
 quid, ad vsum salgaminis , quicquid superest, æquali pondere usque ad
 fundum deprimitur. Vrceis præterea aqua in ahenum insunditur.
 l.cùm de lanionis. §.afinam. ff.de fund.instru. cui rei æquabilitas neces-
 saria est,angusto enim & gracilescente collo mora fit hauriendo. Ad-
 de quòd & fructus vrceis componuntur. l. quæsitum. §.conseruandi.
 ff.de fund.instru. Cato in torculario vrceum vnum ponit,quod ca-
 pit quadrantalia quinque,idest amphoras:nam quadrantal & amphi-
 ram idem fuisse Festus ait, sed Budæus dubitari posse scribit. P.Len-
 tulus Spinter vrceum habuit ex Onyché marmore , cadi magnitudi-
 ne:igitur vrceus certam formam,non certam mensuram habebat.

De triclinio, & qualiter more maiorum cœnaretur, & quæ portiones in usu veteribus fuerint. C A T . X X

C A P .   X X V I .

A M. T E M P V S monet, vt penus de cella exeat, prodeatq; in triclinium. sic enim veteres prandij, & cœnæ locum dicebant, in quo lecti tres sternebantur, in quibus discumbebant cibum capturi. Virg. in III. Aeneidos:

Extruiimusq; toros, dapibusq; epulamur optimis.

Triclinij tum locus dicitur & coenatio ipsa tribus lectis ornata. I.fo-
ramen.ff.de serui.vrba.præd.Foramen,inquit,in pariete conclusis vel
triclinij, quod esset proluendi paumenti causa. Tum ipsos tres le-
ctos significat.I.si vt certo. §.si de me petisses.ff.commod. si de me pe-
tisses,vt triclinium tibi sternerem,& argentum ad ministerium præ-
berem. Accur.tamen ibidem locum esse vult,non sine causa. Sterne-
bantur autem lecti tapetijs,& aulæis. Virgilius;

-Aulæis iam se regina superbis,

Aurea composita Spvonda;

Et mox:

-Stratoq; super discumbitur ostro.

Seruius abuti eos & errare dicit, qui pro loco ponant, cùm tamen infinitis exemplis oppositum probetur: & Vitruvius multa scripserit de symmetria tricliniorum. Lectos ipsos auratos vel argentatos fuisse legimus. I.ij. ff. de supel.leg. I. & si non sunt. §. lectum. ff. de auro & argente. legat. Lectum planè argenteum, vel si qua alia supellex argentea fuerit, argenti appellatione non continetur, si numero argenti habita non est: vt scio me dixisse in iunctura argentea. Plinius lib. xxxiiij. Fenestella dicit, se quidem puero, quadrata & compacta aut acere operta aut citro cepisse, mox additum argentum in angulis, lineaç; per commissuras. Socrates (vt habetur Primo Hecatom. Aristotelis) præcepit vt sine toris discumberetur, ne cum coena, deliciosa efficeretur ciuitas. Bayfius notat, solitos veteres soleis depositis coenare, ne lecti foedarent stragulas, quod apertè probat Terentius in Heautont.

A^ssido, accurrunt serui, soccos detrahunt,

Video alios festinare, lectos sternere,

Cœnam apparare.

Accubere. Idem notat non sedisse veteres, sed accubuisse: est autem accumbere, medium inter ambulare & sedere. I. hæc verba. ff. de verbo. signific. Coelius Rhodiginus lib. antiqua. lectionum xiiij. c. lvij. ex Seruio refert scripsisse Varronem in lib. de vita populi Rom. hunc morem habuisse

buisse maiores Romanorum à Laconibus & Cretensibus , vt sedentes epularentur. Calidas potionēs prisca illis viris in vſu fuisse, liquidum est ex l.cūm de lanionis.ſ. afinam. ff.de fund.inſtru. Ahenum, inquit, in quo aqua ad potandum calefit. & l.quæſitum. ſ.cellarium. ff.eod. Iulius Pollux lib. ix. ex Aristophane & Philemone idem contendit cūm antè hæſitasset. Varro j.de Ling.Latina , Calix à caldo , inquit, dicitus est , quōd in eo caldum bibeſt. quid ſi potius inde Calix di-ctus sit, quōd etiam Græci *λύτης* dicitur? Calix diatretus Iurisconsul. idest,cælatus,tornatilis.l. ſi ſeruus. ſi calicem. ff.ad leg. Aquil.

Consiliatur l.legatis. ſi ex officio. cum ſ. seq. ff.de lega.ijj. &
noue declaratur l.operæ. ff.de oper.libert. C A P . X X V I I .

O Q V V S anſit nomen artificij , diſſeritur in l.legatis. ſi ex officio.de lega.ijj. & in ſi vnuſ.eadem l.illic officium dicitur, hīc verò inter artifia connumeratur.nempe, ait glo.cūm delicatiores,cibos apparat,tum enim non immeritò inter artifices deſcribitur. idem Bart.succurrit l. ſi quid venditor. ff.de ædil.edict. Venditor, qui optimum coquum dixerit, optimum in eo artificio præſtare debet. vbi Budæus recitat queri Liuium de insigni temporis luxu , quo coqui ministerium in artem transiit. Extant Cœlij Apitij de re culinaria libri x.vbi eam artificem nominat, quibus ſelectæ conditūr, iuſcula, hystitia, pulſes, comprehenduntur.totidem Platinæ de popinæ ſcientia , quos & de rerum natura inscripsit. Popinam inter loca impura Iurisconsul. annumerat. l. ſi cūm dies. ſi ſed ſi in aliquem. ff.de arbi.popina enim publica culina eſt. Illustres coquinariæ institutionis autores hiq; Græci , fuere Pantaleon : Myſthæcus , Zopyrinus , Sophon, Hegeſippus , Heraclides Syracusanus , & alij non vulgaris eruditioñis ſcriptores. qui de coqui artificio libros diſertos ediderunt. quos qui ſciret, non ſine cauſa artifex dici poſſet. quia ſi vulgares tantum cibos pararet, non eſſet artifex. Ideo Iurisconsul.in d. ſi ex officio. ait extingui legatum, ſi ſeruus ex officio ad artificium tranſuerit non ē contrario, cūm lecticarius coquus poſtea factus eſt. certè in ſ. seq. con-ſeruit dicuntur coquus artifex. nos poſſimus aliter hoc contrarium componere dicendo in vtroque ſ.coquum eſſe artificem , ſi explice-imus illa verba: non idem eſſe cūm lecticarius coquus poſtea factus eſt, & ſic officio non extingui artificium præcedens, vt ponamus, coquum hīc tanquam artificem lecticarium vt officio fungentem: non pro eo qui lecticas facit, ſed pro eo qui lecticam portat, vt l.item lega-to. ff.de lega.ijj. quare in d. ſi ex officio , non lecticarius in coquum euasit, ſed coquus in lecticarium. Videtur tamen communis intelle-

ctus

Etus satis syncerus: noster autem eiusmodi est, ut contrarium omnino dissoluat. Scire autem an artifex coquus sit, an non, eo prodest, quia pluris aestimabitur. I. si duobus §. sancimus. C. communia de lega. Item quia si officiales operas indebet patrono libertus errore iuris, ediderit, non repetit: si vero artificiales vel fabriles, estimationem condicet. I. si non sorteum. §. libertus. ff. de condic. ind. Sunt & aliæ commoditates officij & artificij discrimen dignoscendi, quas accuratè ponit Zassius in d. §. libertus. vbi officiales coqui operas dicit per d. §. si ex officio addens præterea artificiales præstari edentis sumptu & victu. I. suo victu. ff. de operis lib. officiales patroni. I. operæ ff. eodem. vbi operæ edi debent eo loco vbi patronus moratur, sumptu & uestura patroni, cum in d. I. suo victu. dicatur, propria impensa præstaturum libertum operas: sed (nisi fallor) dici potest, in d. I. operæ enim. ff. de ope, liber. sumptum non accipi pro alimonia, sed pro alio quoquis necessario impendio, vt satis indicat dictio, & uestura, mox sequens. nam & si patronus victum non præstet, præstabat tamen liberto artifici architesto, (verbi gratia) vel latomo, trabium & lapidum erectiones. & si quæ machinam desiderent: manus vero pretium libertus, nisi aliunde questum non habeat, vnde se alat. I. aut certe. & I. penul. ff. de oper. libertorum.

Quædam alimentorum singularia non vulgata. C A P. XXVIII.

V M V I T A dei munere mortalibus ægris concessa, sine alimentis constare nequeat, alimoniae rationem nostrum ius civile semper fecit maximi, quam qui dengat, necare videri Paulus ait. I. necare. ff. de lib. agnoscen. qui enim non pascitur, occiditur. c. pasce. lxxxvj. distin.

*Alimento-
rū ratio am-
pla est.* hinc est quòd alimentorū interpretatio ampla est, complectens etiam vestitum & habitationem. I. legis. ff. de alimen. leg. Adde quòd licet quilibet sit liber administrator rerū suarum, I. nemo. C. de Iudæis. tamen cautum est lege, ne legatarius alimentorum de alimentis sibi in futurum relictis transfigat, inconsulto prætore. I. cum hi. ff. de transact. & ita diuinus Marcus, oratione in Senatu recitata, voluit ne rem apprimè necessariam modico præsente contentus remittat. Limitarem ego, si gratis alimenta sibi legata quispiam remitteret, et si Accursio in d. I. cum hi. secus videatur per d. I. cum hi. §. si cum lis. quem inducit pro se, quamuis non pertineat ad rem. quia ibi prohibetur transactio, etiam si lis mota sit super alimentis: ne, inquit Vlpianus, fingantur litiges cum non sint. sed transactio talis sit aliquo dato vel retento. nos loquimur cum gratis remittuntur alimenta. quia tunc cessat ratio posita in prin. I. cum hi. hoc est, ne pro modico præsenti futurum victum remittat.

remittat legatarius. quia cùm nihil accipit, non allicitur modico prä-senti, sed potius quod aliunde habiturus est. & multa gratis fiunt iure, quæ non pretio etiam modico. l.in fisci. ff.de iure fisc.l.furti. §.pactus. & ibi glof.de ijs qui not.infa. Secundo limitatur d.l.cùm hi. in prä-teritis alimentis.l.de alimentis. C.de transactio. Tertio in alimentis per conuentionem debitum. d.l.cùm hi. §.sed et si. ff.cod. Insuper addito limitationem §.pen.& fin.ead.l. Nunc redeo ad illud, quòd, quam-uis vestitum & domum complectatur alimenti significatio,l.fin. ff.de alimen.lega.verum est cùm admittitur, non cùm omittitur. nam tum victui non inesset vestiarium, aut habitatio. l.cùm hi. §.qui transfigit. präal.& ita diuo Marco visum est.papæ quis fauor! In dubijs pro ali- mendis prästandis iudicatur. l.sed et si. §.nec mirum. ff.de Carb.edict.

Legatis alimentis ad pubertatem usque. pubertatem diuus Adri- nus, in xvij. annum distulit in maribus: in foeminae ad xiiij.l.Mela. ff. de alimen.leg. angustioribus alioquin conclusam temporibus. §.j. qui- bus mod.tut.fini. Inst. Admitte. legatum huiusmodi ad pias cau- fas pertinere: si pauperi fiat, vt ait Barto. inducens glof.l.si quis Titio. ff.de leg. ij. quæ probat eodem gradu incedere legatum alimentorum & piæ causæ, vt obiter aliud präcipuum in alimentis annotetur, eo quòd licet nudus minister non possit petere relictum, l.si quis Titio. de legatis ij. petit tamen in pia causa. l.nulli. C.de episco. & cleri. petit etiam in alimentis. l.alio hærede. ff.de alimen.leg. Quòd autem pium sit legatum hoc, facit dicta l.Mela. ff.eodem. vbi pietatis intuitu im- pubes etiamnum quis dicetur post xiiij. annum. & l.sancimus. in fi- ne. C.de sacrosanct. eccles. gloss.l.si cui. ff.de annuis legat. Prætereà causa alimentorum ferijs caret. l.ij. ff.de ferijs. est enim famæ impe- riosa in omni tempore, & multa docet, vt alimenta consequatur. hinc Græcus versiculus:

πολλῶν δὲ λαμπρὸν γένεται στόλος τοιούτοις.

Vnde fame urgente furari licet. c.si quis. de furt. & violare festum, vt fecerunt Apostoli. can. discipulos. de consec. distinct. v. & ægroto carnes in diebus vetitis comedere. c.carnem. de consec. distinct. v. vide gloss. c.sicut. xxxij. quæst. iiiij. Legatum alimenti incertum valet. l.si cui annum. ff.de annu. lega. Quod etiam ex dignitate & charitate defun- ct., & legatarij prästandum est. l.cùm alimenta. ff.de alimen.leg. Præ- tor in alimen. pupillo constituendis pro modo facultatum decernere debet. l.ius alimentorum. §. penul. vbi pupil. educ. ff. Usque adeò res sacræ alimentis cedunt, vt horum causa religiose distrahi permittan- tur. l.sancimus. in fin. C.de sacrosanct. eccles. intantum autem reliquis

i superem

supereminet, ut si testator plura legata fecerit, inter quæ alimentarii, diminutis postea legatis, hoc stet, nec diminutum censeatur. l.libertis. §. posthumus. ff. de alimen. lega. Alimenta, ætate infirma, vel senio grauatis, relicta, itemq; epulum, ad honorem ciuitatis pertinent. l.ciuitatibus. ff. de lega. j. Hadrianus Imperator, in annonæ negotio & frumento militari non admisit appellationem, nempe re dilationem non paciente. l.fina. ff. de appell. recipi. Iudex in hocce negotio matruius sententiam exequi debet, vel ante tempus executioni sententia constitutum. l.ij. ff. de re iudic. Quod idem iudex vnum è pluribus hæredibus commode eligit, qui præstet alimenta, ne à varijs petenda dissipentur. ff. de alimen. leg. l. solent. Adde, si placet, mandata principum, quibus cauetur, ne Proconsul in prouincia quam administrat, donum, munus, accipiat, non pertinere ad xenia, & viëtum quotidianum. edulia enim impunè accipit. l. solet. §. fi. ff. de offic. procon. de xenijs Vitruvius lib. vj. cap. ix. Græci, inquit, delicatores, & fortuna opulentiores hospitibus instruebant triclinia, & cum penu cellas, primoq; die ad coenam inuitabant, postero mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquasq; res agrestes: ideo pictores ea quæ mittebantur hospitibus picturis imitantes, xenia appellauere. fuerunt itaque admodum hospitiales Græci, quod genus humanitatis Deo pergratum est. vnde illud Matth. xx v. c. Hospes fui, & non suscepisti me. Nam Abraham & Lot hospitales homines Deo grati fuere, & digni visi, qui Angelos coelitus missos acciperent. c. j. xlij. distin. Sed, inquit Iurisconsul. (vt eò redeamus) hæc xenia non sunt producenda ad munerum qualitatem, idest necessitatem, vt ait gloss. quoniam dona hæc hospitalia gratis fieri debent, non imperari, vel, vt ait Budæus, prætextu xeniorum, non sunt aucupanda munera, quæ sumptu onerant prouinciales: vel (vt ego aliquid meum ad d. l. solet. §. fi. adferam) xenia non sunt producenda ad munerum qualitatem, idest, non debet indici qualia sint, & certo fine claudi: sed arbitrio donati relinqui: quoniam ubi occurrit necessitas & forma, liberalitas perit. l. rem legatam. ff. de alimen. lega. l. proximè. ff. de ritu nupt. Seruet igitur Praeses quod est in prouerbio ibi ab Vlpiano citato: ἐπει τέλος, ἐπει ταῦτα, ὅταν ταῦτα ταῦτα. id est, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus accipiat, sed habeat doni & donantium delectum. Est præter hæc illud in alimentis præcipuum, quod vetito alearum visu non prohibetur familiae quin in eam rem ludat, quæ vescendi causa in coniuicio ponitur. l. fina. ff. de aleæ lusu. Est & aliud, quod valet relictum alimentorum seruo proprio. l. seruos ad custodiām. ff. de alimen. lega. alioquin non valitum citra libertatem præmissam. l. quidam. §. illo. c. de necess. ser. hære.

Graci hospitales.

hære. Valet & damnato in metallum factum. l. si in metallum. ff. de ijs quæ pro non script. Item hoc genus legati capit is diminutione non interrupitur. l. legatum. ff. de cap. di. quia capite diminutus naturaliter eget alimentis. Quid illud? quod si filius fa. viaticum suum & sumptum studij causa paratum mutuo dederit, extraordinatio officio iuuatur. l. cum filius fa. ff. si cert. peta. Item cui pro annona panis assignatur, pro eo frumentum dari non potest, quod quidem alibi impendi potest. l. j. de frum. verb. Constant. xj. c. Ad hoc cauit Carbonianum edictum, ali debere filiu, tantisper dum impubes est, mota controuersia an de liberis sit testatoris, etiam si non satisdederit: præstat enim in dubijs ali eum qui non est dominus, quam non ali, qui forte est. l. sed & si. §. quotiescumque. ff. de Carbo. edi. Non dissimile edixit Prætor dum ventrem in possessionem mittit, donec in lucem producatur partus, idcirco interesse reipubl. existimans, vt mater alatur. l. j. §. & generaliter. ff. de ven. in poss. mit. cui cum præstantur alimenta, ipsi qui in utero est præstantur. l. curator. cod. tit. nam embryum pars materni corporis existimatur, vt fructus arboris secundum Stoicos.

Si filius fa. vel seruus minimè peculiati, mutuam, vt se alerent, pecuniam insumpserint, patrem & dominū obligant, in quorum rem verum videtur. l. iij. §. proinde. ff. de in rem vers. Donatio inter virum & vxorem iure ac moribus improbata est. l. j. ff. de dona. inter vir. & vxor. si tamen vt familiam communis vñus aleret, alteruter impendebit, iuste impendit. quod si venalitiariam in rem versus est, & donatio non constat. l. sed & si vir. §. fina. ff. de dona. inter vir. & vxor. Tutor pupillum non alens, suspectus est, & acerbius punitur. l. iij. §. tutor qui alimenta. ff. de susp. tut. Tutori incumbit pupillū alere, familiamq; seruos, libertos, nonnunquam exterios. l. cum plures. §. fina. ff. de administr. tut. Patronus, nisi liberto alimenta imploranti dederit, hæreditate & operis liberti priuatur: at libertus itidem non alens rursus fit seruus. l. alimenta. ff. de liber. agnoscen. & qui pius libertus esse noluit, seruus impius erit. Idem vult Bart. in filio emancipato, quia atrocem infert iniuriā. l. vnica. c. de ingrat. lib. l. necare. de libe. agnosce. ff. Adit posse etiam ex hæredari. quid ni? Libertus suo vietu patrono operatur, si vnde se alat habeat: egentem vero nisi alat patronus, operas prætor denegabit. l. suo vietu. & ll. sequen. ff. de oper. liber. Pater & filius inuicem alere tenentur, & semper inopem diues: quod ni alat, pignoribus captis, cogetur, etiam si faciat de consanguinitate controvēsiā. l. si quis à liberis. §. si quis ex his. ff. de liber. agnoscen. Iudex in tali lite summātim cognoscere debet, nihil tamen præiudicii faciens de consanguinitate. dicta l. si quis. §. si vel parens. de liber. agnosce.

*Tutor pupil
lum nō alēs
suspectus est.*

Patrē inopē scend. Item patrem valde inopem hæredes filij pascent. d.l.si quis, hæredes filij §.item rescriptum. de liber. agnoscen. Mater alens filium, in dubijs, *pafcere de-* materno affectu & pietate fecisse videtur, non animo repertendi, nisi bent.

in rationes impensarum contulerit, vel aliter constiterit. l.alimenta. C.de negot. gest.l.Nesennius.ff.eodem. Relictum alimentorum trien- nio præstitum, quasi perpetuò debitum, in posterum petetur.l.j. C.de fideicommiss. concurrente fauore testamenti & alimentorum, aliâs secus. l.si certis. C.de paetis. Cura & solicitude fori, in quo suiles, ouiles, carnes, & cupedia væneunt, praefecti vrbis est.l.j. §.cura carnis. ff.de offic. praefect. vrb. tanto digna magistratu ea res visa est. Lata quoque lex Iulia de annona est, quæ improbitatem eorum coercet, qui annonam attentasse monopolio, vel aliter conuincuntur, adeò seuera, vt inter dominum & seruum iudicium faciat, mulieresq; denunciatrixes exaudiat.l.j.& fina. ff.ad legem Iul.de anno l.vnica. C.de monopol. Annonam attentantes Dardanarij maximè sunt: eò caue- tur mandatis Principum, ne vlliis mercis Dardanarij sint, in quos extraordinaria poena constituta est. l.annonam. ff.de extraord. cri- mini. Dardanarios à Dardano insigni monopola dictos, sentit A- curs. qui etiam stateras adulterinas habent, Dardanarij sunt. l.in Dar- danarios. ff.de poenis. æquè extra ordinem vindicandi. Sed nunquid exiguum videtur præmium, quod pollicitus est, isto foedere, Chri- stus, ijs qui famelicos & pauperes cibauerint? facit vtique corpori, diutinæ vitæ, animæ æternæ repromotionem. cap.decimæ.xv. quæ- stio. j. In summam optimum colonum terræ, qui fructus cum fœno- re restituat, quasi ex agris Hesiodi, eleemosynam dixerim: danti enim vbertatem tempestiuosq; imbres pollicetur. cap.reuertimini. xv. quæst. j. neganti verò cui opus est, cum ipse abundet, locustam, erucam, æruginem, ibidem minatur, sterilitatis præsentia indicia.lo- custas edaces vocat Imperator in l.excepto. C.locati. propter quas remitti pensionem colono sancit: quoniam Deorum iræ pestis ea in- scribitur, vt ait Plinius. Messem enim adurit locusta, & erodit mor- su, insectum animal, & in Cyrenaica regione tam frequens, vt lex de locustis debellandis lata sit, erucam autem quia rei ipsius virtio in- nascatur, non præstare remissionem pensionis Iurisconsultus ait. l.ex conducto. §.frvis tempestatis. ff.locati. si erucis, inquit, aut herbis se- getes corruptæ siat. erucis enim legit gloss. in dicto c.reuertimini. verbo, aut ærugo, sed nunc rauces legitur. Raucae quales sint, enarrat Budæus. Ponuntur & alia alimentorum singularia in l.si instituta. §.de inofficio. cum gloss. ff.de inofficio. testamen. l.fina. ff.pro derel. l.fruimenti. C.de vsu. l.si collactaneus. ff.de manumis. vin. & alibi fre- quentissi

Dardanarij.

stateras

adulterinas

babetes

Dar- danarij sūt.

Locustæ eda

ces.

Rauca.

quentissime. sed de his satis superq; dictum sit. Hic fiet meta Penus nostræ Ciuilis, cuius titulum quidam, vt audio, accusauerunt, quia in eo totius Iuris interpretationem promisisse, videar, quasi in cellam penitentiariam omnia repositurus. Sed agite calumniatores, quis, nisi scelerata æmulatio, cogit vos μελαφοει -
κως illud interpretari, quod pro-
priè accipi potest &
debet?

Ἐλπίς αὖθις ἐλπίδι.

INDEX SINGVLORVM
CAPITVM HVIVSCE OPV.
SCVL, QVOD INSCRIBITVR
Penus Iuris Ciuilis, sive Tracta-
tus de Alimentis.

*

- Q**UAE sit Penus uis, definitio, & quanam sint res promercales. CAP. I. pagina 8.
 Penus nomen esse cuius generi applicabile declaratur §. si l. nam quod. ff. de pe. leg. & l. qui penum. §. sed quod diximus. ff. cod. tum, quid sit opus facere & exercere. CAP. II. pag. 12.
 Verè dixisse Iurisconsul. Viētus uocabulo uestitum contineri. quedam de copula, & quæ ponitur inter eadem. Viētus & Cibus in quo differant. quid sint Cibaria & Diaria. CAP. III. pag. 14.
 Immerito expunctam fuisse dictiōnem, pallium, in Vlpia. responso, quodq. uerisimile dixerit, pallium uestem stragulam fuisse. CAP. IV. pag. 17.
 Quid intersit inter Frugem & Fruges. declarata l. frugem. ff. de uerb. sig. aliter quam uulgo. tum quanam sint Legumina & Frumenta. CAP. V. pag. 18.
 Declaratur Lriticum. ff. de ueborum obligat. hordeum an frumentum sit, quid de auena & oriza. quid sit tessera frumentaria, stonaria. de polline & pistriño. CAP. VI. pag. 21.
 De uite centurionum: de pedamentis uincæ: uitis an arbor: uini quis inuentor. unum Aminæum, Falernum, Sarrentinum, Vetus. Quid sit Picare dolia: & cur colonus picet. quid Vinum diffundere. CAP. VII. pag. 23.
 Quid ueniat uini appellatione, quid sit mulsum, defrutum, sapo, passum, cenceli. defensio Vlpiani: quid sit hydromeli, camum, acinaticum, ex l. si quis uinum. ff. de triti. uino & oleo. CAP. VIII. pag. 26.
 Vini deplorati & perditi uis eximia. declaratur l. in uenditionibus. in fi. ff. de contrahenda emptione. quid sit uinum spurcum. & alia non indigna. CAP. IX. pag. 29.
 De olea, quod sit arbor sacra, quodq. eius stirpem, quæ radices non egerit, cædens, teneatur arbor. furt. cas. dissolutio eximia cuiusdam contrary. CAP. X. pag. 31.
 Explicatus §. illud. l. sed addes. ff. locati. quid prælum, trapetum, scacula, tympanum, fiscus, regula, pes. CAP. XI. pag. 33.
 Oleo legato quodnam ueniat. declaratur l. cum certum. ff. de tritico uino & oleo. CAP. XII. pag. 35.
 Nouè endatur §. mutui. l. i. ff. si cert. pet. CAP. XIII. pag. 37.
 De aqua, de aquæ & ignis interdictione, de Nili aggeribus. qui sint hydro-mantici: & quid hydraulæ. CAP. XIV. pag. 39.
 De interdicto de glande legenda. & cur ueteres glandis nomine, omnes fructus uenire noluerint. CAP. XV. pag. 42.
 Declarata

<i>Declarata l. qui fundum. ff. de uerb. signi. quod poni nomine ueniant nubes. de uua duracina non nihil.</i>	<i>C A P . X V I .</i>	<i>pag. 44.</i>
<i>De palme fructu, qui more maiorum in feudi recognitionem offerebatur. C A P . X V I I .</i>		<i>pag. 46.</i>
<i>Fructus industriales, & naturales quinam sint. declarata exactius l. fru- ctus. ff. de usur.</i>	<i>C A P . X V I I I .</i>	<i>pag. 47.</i>
<i>De sale, quod is sacris accommodetur. quid sit salarium, & solarium. de dam- natis ad salinas.</i>	<i>C A P . X I X .</i>	<i>pag. 50.</i>
<i>Quid sit in iure embamma, salsamentum, salgatum, lacertus, thynnus, echi- nus, peccen, monopolium, rhombus.</i>	<i>C A P . X X .</i>	<i>pag. 51.</i>
<i>De purpura & murice. explicata obiter l. uellera. de nestib. olobe. xj. C. quis sit rhodinus color.</i>	<i>C A P . X X I .</i>	<i>pag. 53.</i>
<i>De ligustico, careo, lasere, pipere, malobathro, melle, obsonio, & igne. C A P . X X I I .</i>		<i>pag. 54.</i>
<i>Declaratur l. seruis urbanis. de legat. ij. quid sit ex libellis familiam co- gnoscere.</i>	<i>C A P . X X I I I .</i>	<i>pag. 56.</i>
<i>De cella, doliaro, & horreo.</i>	<i>C A P . X X I I I I .</i>	<i>pag. 57.</i>
<i>De uasis penuryis, que sint dolia, amphora, seria, portula, fiscus, an uasa ac- cedant materia non liquida. que sint concinnatoria, scaphium, miliarium, paropsis, magis, urceus.</i>	<i>C A P . X X V .</i>	<i>pag. 58.</i>
<i>De triclinio, & qualiter more maiorum cunaretur, & quibus potionibus ue- teres usi fuerint.</i>	<i>C A P . X X V I .</i>	<i>pag. 62.</i>
<i>Consiliatur l. legatis. § si ex officio. cum § seq. ff. de leg. ij. & noue declaratur l. opera. ff. de oper. libert.</i>	<i>C A P . X X V I I .</i>	<i>pag. 63.</i>
<i>Quædam alimentorum singularia non uulgata.</i>	<i>C A P . X X V I I I .</i>	<i>pag. 64.</i>

F I N I S   I N D I C I S .

